

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za metodiku nastave hrvatskoga jezika i književnosti

Zagreb, 9. rujna 2013.

**PRISTUP AKCENTUACIJI U HRVATSKOJ I LITAVSKOJ
OSNOVNOJ I SREDNJOJ ŠKOLI**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Mentor:

Dr. sc. Marko Alerić, doc.

Student:

Renata Pelenokaitė

SADRŽAJ

1. Uvod.....	3
2. Glavne osobine akcentuacijskoga sustava hrvatskog i litavskog standardnog jezika.....	4
2.1. Opća naglasna pravila hrvatskoga standardnog jezika.....	4
2.2. Opća naglasna pravila litavskoga standardnog jezika.....	6
2.3. Naglasna tipologija pojedinih vrsta riječi hrvatskoga jezika.....	7
2.4. Naglasna tipologija pojedinih vrsta riječi litavskoga jezika.....	10
3. Akcentuacija u nastavnom planu i programu.....	15
4. Pristup akcentuaciji u udžbenicima i radnim bilježnicama za osnovnu i srednju školu.....	20
4.1. Pristup akcentuaciji u udžbenicima i radnim bilježnicama hrvatskoga jezika.....	22
4.1.1. Pristup akcentuaciji u osnovnoj školi: 7. razred.....	22
4.1.2. Pristup akcentuaciji u srednjoj školi: 1. razred.....	29
4.2. Pristup akcentuaciji u udžbenicima i radnim bilježnicama litavskoga jezika.....	34
4.2.1. Pristup akcentuaciji u osnovnoj školi: 5.-6. razred.....	34
4.2.2. Pristup akcentuaciji u osnovnoj školi: 7-8. razred.....	37
4.2.3. Pristup akcentuaciji u osnovnoj školi: 9.-10. razred.....	42
5. Pristup akcentuaciji u jezičnim priručnicima.....	45
5.1. Pristup akcentuaciji u jezičnim priručnicima za hrvatski jezik.....	45
5.2. Pristup akcentuaciji u jezičnim priručnicima za litavski jezik.....	49
6. Zaključak.....	53
Literatura.....	55

1. Uvod

Hrvatski i litavski se jezici na prvi pogled čine vrlo dalekima što je, zapravo, pogrešno mišljenje. Prije svega, ono što povezuje ta dva jezika jest pripadnost indoeuropskoj jezičnoj porodici, odnosno baltoslavenskoj jezičnoj potporodici.¹ Upravo ta činjenica pomaže shvatiti kako su oba jezika slična u mnogim jezičnim aspektima. Sličnosti su hrvatskoga i litavskog jezika ponajprije vidljive na morfološkoj razini, npr. u litavskome jeziku imenice su ženskoga ili muškog roda jer, za razliku od hrvatskoga jezika, u litavskome ne postoji morfološka kategorija srednjega roda. Oba su jezika, primjerice, slična i prema sklonidbama: i u litavskome i u hrvatskome imenične riječi se sklanjaju prema sedam padeža. Što se tiče fonoloških sličnosti, u hrvatskome i litavskom se razlikuju duljina vokala pa se tako razlikuju dugi i kratki slog u riječi. Isto tako, oba jezika imaju slobodan naglasak koji se može mijenjati u paradigmi.² Ne može se zanemariti i leksička razina obaju jezika jer se, upravo zbog pripadnosti baltoslavenskoj jezičnoj potporodici, javljaju leksemi koji prema svom obliku nisu nužno isti, no mogu se rekonstruirati, npr. lit. *stālas* : hrv. *stól*; lit. *knygà* : hrv. *knjìga*; lit. *skrynià* : hrv. *škrìnja*. Između litavskoga i hrvatskog jezika postoji više sličnosti, no kako one nisu tema ovoga rada, iste se neće detaljnije analizirati. Odnosno, analizirat će se samo kada to bude potrebno.

Ovaj se rad sastoji od nekoliko dijelova. U prvome će se dijelu predstaviti funkcija i priroda naglasaka, ukratko će se prikazati akcentuacijski sustav hrvatskoga i litavskog te glavna akcentuacijska načela obaju jezika. U drugome će se dijelu ukratko predstaviti nastavni planovi i programi za nastavni predmet hrvatski i litavski jezik općenito. Izdvojit će se razlike u pristupu tim nastavnim predmetima, a naglasak će se staviti na analizu pristupa akcentuaciji hrvatskoga i litavskog jezika u nastavnim planovima i programima. Treći dio ovoga rada činit će usporedba udžbenika i radnih bilježnica hrvatskoga i litavskog jezika. Točnije, usporedit će se načini na koje se pristupa akcentuaciji, obradi gradiva, načini na koji su osmišljeni zadaci te kakvim se postupcima služe autori udžbenika kako bi učenicima olakšali proces ovladavanja pojedinim (najčešće težim) naglasnim pravilima. Četvrti će se dio odnositi na usporedbu jezičnih priručnika i njihovu funkciju te iskoristivost u procesu ovladavanja naglasnim pravilima. U završnome dijelu rada iznijet će se zaključci te prijedlozi za moguća daljnja istraživanja.

---

¹ KAPOVIĆ, Mate (2008) *Uvod u indoeuropsku lingvistiku. Pregled jezika i poredbena fonologija*. Zagreb: Matica Hrvatska. Str. 15-16.

² isto, str. 271.

2. Glavne osobine akcentuacijskoga sustava hrvatskog i litavskog standardnog jezika

2.1. Opća naglasna pravila hrvatskoga standardnog jezika

Isticanje sloga jačinom i visinom glasa zove se naglasak ili akcent, a sam naglašeni slog zove se naglašenim slogom.³ Naglasak je kao razlikovno obilježje činjenica rječnika (leksika) i činjenica morfologije. Stoga se on objašnjava kao leksička i kao morfološka pojava. A budući da je riječ o fonološkoj pojavi na morfološkom planu, naglasak se tumači kao morfonološka pojava. Na razini rječnika naglasak služi kao sredstvo razlikovanja riječi od riječi. Usp.: *sjènica* (ptica) i *sjènica* (umanjenica od *sjena*), *grâd* (naseljeno mjesto) i *gràd* (tuča). Na razini morfologije naglasak služi kao sredstvo razlikovanja oblika riječi od oblika riječi. Usp.: *rûci* (dativ jednine imenice *rúka*) i *rúci* (lokativ jednine imenice *rúka*), *nòzi* (dativ jednine imenice *nòga*) i *nòzi* (dativ jednine imenice *nòga*). Na morfološkoj razini u hrvatskome jeziku i dužina ima razlikovnu moć. Usp.: *vojnîka* (genitiv jednine imenice *vòjnîk*) i *vojnîkā* (genitiv množine imenice *vòjnîk*), *măčke* (nominativ, akuzativ i vokativ množine imenice *măčka*) i *măčkē* (genitiv jednine imenice *măčka*).⁴

Hrvatski standardni jezik ima četiri naglasaka – dva kratka i dva duga. Kratki su kratkosilazni (˘) i kratkouzlazni (˘˘), a dugi dugosilazni (ˆ) i dugouzlazni (ˆˆ). Tim se prozodemima pridružuju zanaglasna dužina (-) i kračina (˘). S fonološkoga su gledišta dva potonja prozodema istovjetna onima neuzlazna tona.⁵ U hrvatskome jeziku jedna riječ ima jedan naglasak. Jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske: *ròb*, *gròb*, *pàs*, *glàs*, *nòs*, *ròg*. Dvosložne riječi imaju sva četiri naglasaka na prvome slogu: *rîba*, *kûća*, *nòkat*, *sûša*, *májka*, *sûnce*, *nòga*, *kòza*, *ròsa*, *rúka*, *blúza*, *túga*. Trosložne riječi imaju sva četiri naglasaka na prvome slogu: *bràtučed*, *màslina*, *zâbrana*, *náglasak*, a na drugom samo uzlazne naglaske: *nizîna*, *devíza*. Četverosložne i višesložne riječi imaju na prvome slogu sva četiri naglasaka: *kùcavica*, *májčinstvo*, *màramica*, *prédsjedništvo*, a na drugom, trećem, četvrtom itd. samo uzlazne naglaske: *pronàlazak*, *prohódati*, *skakaónica*, *predavaónica*, *beskičmenjáštvo*, *nagomilávati*, *niskokalòričnòst*, *nekomunikatívnòst*, *znanstvenoistražívāčki* itd. U klasičnome

³ TEŽAK, Stjepko, BABIĆ, Stjepan (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 80.

⁴ SILIĆ, Josip, PRANJKOVIĆ, Ivo (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 18.

⁵ VUKUŠIĆ, Stjepan, i dr. (2007) *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus. Str. 25.

hrvatskom standardnom jeziku na zadnjem slogu nema naglasaka.⁶ Međutim, u literaturi se navodi kako se u nekim područjima zapadnoštokavskih govora, koji su u osnovici hrvatskoga standardnog jezika, pojavljuju silazni naglasci i na nepravome, pa onda i na zadnjem slogu. Usp.: *organizâtor, relik̃t, defèkt, subjèkt, asistènt, kontinènt* itd. Takve naglaske hrvatski standardni jezik, posebno njegov razgovorni stil, počinje primati kao pravilne.⁷ Kada je riječ o naglasku na zadnjem slogu, Silić i Pranjković su jedini autori koji napominju kako u razgovornom stilu postoji mogućnost naglašavanja riječi na zadnjem slogu. Tako se vidi kako je *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* inovativna i promatra hrvatski standardni jezik ne samo s gledišta jezika kao norme, nego i s gledišta jezika kao sustava. U drugim se priručnicima isključuje mogućnost naglašavanja na zadnjem slogu, usp.: „Na posljednjem slogu u pravilu ne može biti naglasak. Izuzimaju se usklici (*ahà, ohô*)“⁸; „Na posljednjem slogu u riječi ne može biti naglasak.“⁹; „Naglasak je u hrvatskom književnom jeziku relativno slobodan jer se može ostvariti u bilo kojem slogu riječi osim u zadnjem. Ograničenja u raspodjeli naglasaka ovise i o vrsti naglasaka jer se svaki naglasak ne može ostvariti u svakom slogu riječi. 1. Silazni se naglasci ostvaruju u pravilu u jednosložnim riječima ili u prvom slogu riječi (*pàs, rôg, bàba, lâđa, kùćica, Kârlovac*). Izuzetak su riječi izgovorene u uzbuđenju, npr. *ahà, ohô*. 2. Uzlazni se naglasci ostvaruju u pravilu u svakom slogu riječi osim u zadnjem ili u jednosložnim riječima (*vòda, lúka, livada, lúpānje, siròta, počètak, crvotòčina, oslobođenje* itd.) To znači da jednosložne riječi imaju u pravilu silazne naglaske, a višesložne riječi silazne ili uzlazne naglaske u prvom slogu i uzlazne u ostalim slogovima osim u zadnjem.“¹⁰

Kada je riječ o općim pravilima naglašavanja u hrvatskome standardnom jeziku, ne smiju izostati pojmovi *zanaglasnica i prednaglasnica*. Naime, u hrvatskome jeziku ima riječi koje imaju svoj naglasak i riječi koje nemaju svoga naglasaka. Riječi koje imaju svoj naglasak nazivaju se naglašenim ili toničkim riječima, a riječi koje nemaju svoga naglasaka nenaglašenim ili atoničkim riječima. Nenaglašene se riječi izgovaraju zajedno s naglašenim riječima i zajedno s njima čine naglasnu cjelinu. Nenaglašene riječi mogu biti iza i ispred naglašenih riječi. Kad su iza naglašenih riječi, nazivaju se naslonjenicama (enklitikama) (jer

---

⁶ SILIĆ, Josip, PRANJKOVIĆ, Ivo (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 20.

⁷ isto, str. 20.

⁸ TEŽAK, Stjepko, BABIĆ, Stjepan (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 83.

⁹ HAM, Sanda (2002) *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 23.

¹⁰ BARIĆ, Eugenija i dr. (1997) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 69.

se u izgovoru naslanjaju na riječ ispred sebe) ili *zanaglasnicama*, a kad su ispred naglašanih riječi nazivaju se prislonjenicama (proklitikama) (jer se u izgovoru prislanjaju na riječ iza sebe) ili *prednaglasnicama*. Naslonjenice su nenaglašeni oblici genitiva, dativa i akuzativa ličnih zamjenica i posvojno-povratne zamjenice, nenaglašeni oblici prezenta i aorista pomoćnoga glagola *biti*, nenaglašeni oblici prezenta pomoćnog glagola *htjeti* i vezničko-upitna riječ *li*. Prislonjenice su svi jednosložni prijedlozi i od dvosložnih *među*, *mimo*, *preko*, *prema* i *oko* te prijedlozi složeni s prijedlogom *iz* (*između*, *iznad*, *ispod*, *ispred*) i niječna čestica *ne*.¹¹

2.2. Opća naglasna pravila litavskoga standardnog jezika

Budući da je i u litavskome jeziku naglasak slobodan, on također služi kao sredstvo razlikovanja riječi, usp.: *mēs* (futur I, 3. lice jednine i množine glagola *mèsti*, hrv. baciti) i *mēs* (zamjenica *mi*), *kóšē* (perfekt, 3. lice jednine i množine glagola *kóšti*, hrv. cijediti) i *kōšē* (hrv. kaša). U litavskome jeziku naglasak služi i kao sredstvo razlikovanja oblika riječi od oblika riječi, no vrijedi obratiti pažnju kako se u litavskome jeziku, za razliku od hrvatskog, mijenja mjesto naglasaka, usp.: *nešì* (prezent, 2. lice jednine glagola *nèšti*, hrv. nositi) i *nèši* (futur I, 2. lice jednine glagola *nèšti*, hrv. nositi), *kìtos* (ženski rod, nominativ množine zamjenice *kità*, hrv. druge) i *kitōs* (ženski rod, genitiv jednine zamjenice *kità*, hrv. druge).¹² U litavskome jeziku dužine kao sredstva za razlikovanje oblika riječi od oblika riječi nema, pa se na ovoj razini oba jezika ne mogu usporediti.

U litavskom se standardnom jeziku naglasak riječi razlikuje ovisno o samoglasniku koji je nositelj naglašenog sloga u riječi. Prema tome, ako je nositelj naglašenog sloga kratak samoglasnik, naglasak će biti kratak i grafički će se označavati gravisom (`). Ako je nositelj naglašenog sloga dugi samoglasnik ili dvoglas, odnosno dva uzastopna suglasnika ili dvoglas koji čine uzastopno samoglasnik i suglasnik, naglasak će biti dugi i grafički se označava na dva načina. Ako se naglašava prvi dio sloga, naglasak će se grafički označavati akutom (´ , silazni naglasak¹³), a ako se naglašava drugi dio sloga, naglasak će se grafički označavati cirkumfleksom (~ , uzlazni naglasak¹⁴).¹⁵ S obzirom na mjesto naglasaka, u litavskome se

¹¹ isto, str. 21.

¹² DOBROVOLSKIS, Bronius i dr. (2003) *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa. Str. 367-368.

¹³ KAPOVIĆ, Mate (2008) *Uvod u indoeuropsku lingvistiku. Pregled jezika i poredbena fonologija*. Zagreb: Matica Hrvatska. Str. 271.

¹⁴ isto, str. 271.

¹⁵ STUNDŽIA, Bonifacas (2009) *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Str. 29-34.

jeziku ističu tri vrste pravila: pravilo zadnjeg sloga, pravilo predzadnjeg sloga i pravilo naglašavanja ostalih slogova. Treba napomenuti kako se u litavskome jeziku, za razliku od hrvatskog, slogovi broje straga, a ne sprijeda riječi. Na zadnjem slogu riječi mogu biti sve tri vrste naglasaka, npr. *mamà* (hrv. mama), *geraĩ* (hrv. dobro), *paláuk* (imperativ glagola *palaukti*, hrv. pričekati – pričekaj). Na predzadnjem slogu riječi može biti samo dugi naglasak, npr.: *rańka* (akuzativ jd. riječi *ranka*, hrv. ruka – ruku), *miegóti* (hrv. spavati). Na svim ostalim slogovima mogu biti sve tri vrste naglasaka, npr. *filológija* (hrv. filologija), *kalbótyra* (hrv. jezikoslovlje), *liėkana* (hrv. ostatak).¹⁶

U litavskome standardnom jeziku prednaglasnice su u većini slučajeva prijedlozi, veznici i čestice, npr.: *be drùskos* (hrv. bez soli), *ar lipsite?* (hrv. izlazite li?). Znanaglasnica u litavskome standardnom jeziku ima manje, a većinu njih čine čestice od kojih je najčešća čestica *gi* (značenje i upotreba odgovara česticama *pa* ili *ta* u hrvatskom jeziku), npr.: *katràs gi?* (hrv. pa koji?), *einù gi* (hrv. pa idem). U litavskoj se stručnoj literaturi navodi kako svoj naglasak katkad mogu izgubiti i naglašene riječi, a to su najčešće zamjenice, npr.: *jis mātò* (hrv. on vidi), *aš einù* (hrv. ja idem).¹⁷

2.3. Naglasna tipologija pojedinih vrsta riječi hrvatskoga jezika

Kada je riječ o naglasnoj tipologiji pojedinih vrsta riječi u hrvatskome standardnom jeziku, ona se dijeli na dva tipa: a) prvi, nepromjenjivi tip i b) drugi, promjenjivi tip. U ukupnome leksičkom korpusu hrvatskoga standardnog jezika znatno veći broj ima naglasak po prvom nego po drugom tipu.¹⁸

U prvi, nepromjenjivi tip idu nepromjenjive riječi i sve promjenjive bez naglasnih preinaka u paradigmama. I jedne i druge imaju samo razdiobu, tj. stalno mjesto istog naglasaka. Nepromjenjivi se tip daljom diobom razvrstava u dva podtipa (podtip s uzlaznim tonom i podtip s neuzlaznim tonom), u dva skupa jedinica (dva s dugim i dva s kratkim naglašenim slogom) te u 18 tipoloških naglasnih jedinica po vrsti i mjestu naglasaka. Prvom podtipu, s uzlaznim tonom pripadaju sljedeće jedinice:

a) skup jedinica s dugim naglašenim slogom:

¹⁶ isto, str. 39-46.

¹⁷ isto, str. 27.

¹⁸ VUKUŠIĆ, Stjepan i dr. (2007) *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus. Str. 204.

1. dugouzlazni je na prvom slogu: *imenice*: národ, víno, nágodba, ljubav; *pridjevi*: blážen; *glagoli*: táložiti; *ostale vrste riječi*: njézin, dvánaest, óvdje, blízu, návodno;

2. dugouzlazni je na drugom slogu: *imenice*: podnáslov, rasúlo, lukávština, galáma, obítelj; *pridjevi*: nepríličan; *glagoli*: nenávidjeti; *ostale vrste riječi*: poláko, unátoč, takéđer;

3. dugouzlazni je na trećem slogu: *imenice*: proturázlog, blagostánje, afektácija, jednostávnōst; *pridjevi*: vrhunáravan;

4. dugouzlazni je na četvrtom slogu: *imenice*: prepredenjáković, veleposlánstvo, kukuruzóvnica, originálnōst; *pridjevi*: polunezávisan;

5. dugouzlazni je na petom slogu: *imenice*: intelektuálec; bibliotekárstvo, aktualizácija, reprezentatívnoš; *pridjevi*: bibliotekárev i bibliotekárov;

6. dugouzlazni je na šestom slogu: *imenice*: Južnoamerikánac, opozicionárstvo, aeronavigácija, trodimenzionálnōst;

7. dugouzlazni je na sedmom slogu: *imenice*: poluintelektuálec, heteroinseminácija, protuintelektuálstvo;

8. dugouzlazni je na osmom slogu: *imenice*: internacionalizácija.

b) skup jedinica s kratkim naglašnim slogom:

9. kratkouzlazni je na prvom slogu: *imenice*: djèlitelj, sèlo, bìlježnica, kòrist; *pridjevi*: čèstit; *glagoli*: dòstignuti; *ostale vrste riječi*: njègov, pètnaest, dòbro, nàdno, jèdva, àko;

10. kratkouzlazni je na drugom slogu: *imenice*: domàcin, zelènilo, Hrvàtica, pedàntnoš; *pridjevi*: zanìmljiv; *glagoli*: otpòčinuti; *ostale vrste riječi*: ovàkav; jedànaest; jesènas, usùsret, dabòme;

11. kratkouzlazni je na trećem slogu: *imenice*: akadèmik, dekadènstvo, prijatèljica, kompetèntnoš; *pridjevi*: veličànstven; *glagoli*: ispripòvjediti; *ostale vrste riječi*: kojekàkav, četrdèsèt, izdalèka;

12. kratkouzlazni je na četvrtom slogu: *imenice*: kućedomàcin, računovòdstvo, pokrovitèljica, indiferèntnoš; *pridjevi*: čovjekoljubiv; *glagoli*: počètveròstručiti;

13. kratkouzlazni je na petom slogu: *imenice*: autobiògraf, vjeroučitèljica, nezainterèsīrànōst; *pridjevi*: nekoristoljubiv; *glagoli*: udvadesetòstručiti;

14. kratkouzlazni je na šestom slogu: *imenice*: evoliucionizam, desetogodišnjàkinja; *pridjevi*: individualističkī;

15. kratkouzlazni je na sedmom slogu: *imenice*: dvadesetogodišnjàkinja, antiimperijalizam; *pridjevi*: otorinolaringòloškī;

16. kratkouzlazni je na osmom slogu: *imenice*: devetnaestogodišnjàkinja.

Drugom podtipu, bez uzlaznog tona pripadaju sljedeće jedinice:

a) skup jedinica s dugim naglašenim slogom:

17. dugosilazni je na prvom slogu: *imenice:* jârbol, blâgo, prâvda, srâslôst; *pridjevi:* trâjan; *glagoli:* pâmtiti; *ostale vrste riječi:* âmo, pût (prijedlog), čîm, njên, stô.

b) skup jedinica s kratkim naglašenim slogom:

18. kratkosilazni je na prvom slogu: *imenice:* brâtić, šilo, jâbuka, smřt; *pridjevi:* lâgan; *glagoli:* bâcnuti; *ostale vrste riječi:* njîhov, dëvet, dôsta, râdi, bâš, prëmda.

Na popisu se nisu našle jedinice s dva ili tri naglasaka ni primjeri silaznih naglasaka izvan početnog sloga, obično u dužih imeničkih i pridjevnih složenica, jer oni, koliko god bili brojni, čine rubnu pojavu u hrvatskome standardnom naglašavanju.¹⁹

Drugi se, promjenjivi tip dijeli na dva podtipa: prvi, s istoslogovnim preinakama, i drugi, s neistoslogovnim preinakama. Prvi podtip može imati tri skupa jedinica jer se u istom slogu može mijenjati samo ton, samo trajanje ili i ton i trajanje. Drugi podtip, s neistoslogovnim preinakama, ima četiri skupa jedinica: skup jedinica s promjenom mjesta, s promjenom mjesta i tona, mjesta i trajanja i s promjenom mjesta, tona i trajanja. Prvom podtipu, s istoslogovnim preinakama pripadaju sljedeće jedinice:

a) skup jedinica s promjenom tona: *imenice:* 1. røk – u ròku; 2. grôš – grôša; 3. stûp – stûpi, stûpovi; 4. grâd – u grâdu; 5. òko – òčijû; 6. mjësto – NAV mn. mjësta; 7. gòra – gò; 8. vòda – vòdu; 9. djëca – djëcu; 10. stvâr – o stvâri; *pridjevi:* 11. žût – žúta – žúto; 12. zdrâv – zdrâva – zdrâvo; 13. žëdan – žëdna – žëdno; *glagoli:* 14. hvâliti – hvâlím; 15. pítati – pítam... pítajû; 16. nòsiti – nòsím; 17. dřzati – dřžím, imperativ dřži; 18. pòceti – pòcnëm.

b) skup jedinica s promjenom trajanja: *imenice:* 19. dijëte – djëteta; 20. prâse – prâseta; 21. čeljâde – čeljâdeta.

c) skup jedinica s promjenom tona i trajanja: *imenice:* 22. rôg – ròga, u rògu; 23. stôl – stòla; 24. dòlac – dólca i dóca, dólci i dôci, dólacâ; 25. gláva – glávi i glâvi – glâvu – glávama i glâvama; 26. grána – grânu – gránama i grànama; 27. nòc – nòci – u nòci; *pridjevi:* 28. gòl – gòla – gòla; *glagoli:* 29. dàti – dâm i dâdem; 30. znâti – znâm i znâdem; 31. zvâti – zòvem, pridjev radni zvála, zválo; 32. brâti – bèrem, pridjev radni brála, brálo; 33. mrijëti – mrëm, imperativ mrï, mfla i mfla; 34. klëti – kùnem i kùnëm; 35. zrëti – zrëm i zrím, zrëmo i zrëmo; 36. îci – îdem, imperativ îdi; 37. dôci – dôdem, pridjev radni dòšao; 38. bìti – jësam, pridjev radni bíla; 39. htjëti – hòcu, zanijekani prezent né ću.

---

¹⁹ isto, str. 204-206.

Drugi podtip, s neistoslogovnim preinakama čine sljedeće jedinice:

a) skup jedinica s promjenom mjesta naglasaka: *imenice*: 40. život – živòta; 41. prèzime – NAV mn prezimèna; pridjevi: 42. zèlen – zelèna – zelèno; *glagoli*: 43. polòmiti – pòlomīm; 44. zadfžati – zàdržīm, imperativ zàdrži; 45. pòmesti – pomètem i pomètēm; 46. dòreći – dòrečēm, imperativ dorèci, pridjev trpni dorečèna; 47. pòmoci – pòmognēm, imperativ pomòzi.

b) skup jedinica s preinakom mjesta i tona: *imenice*: 48. ràme – NAV mn. ramèna; *glagoli*: 49. pòbrati – pòberēm i pobèrem, pridjev radni pòbrala, pòbrālo; 50. nàzvati – nazòvem, nazòvēm, pridjev radni nàzvāla, nàzvālo; 51. mèsti – mètem i mètēm, pridjev trpni metèna i metèno; 52. pòpiti – pòpijēm, pridjev trpni popijèna, popijèno; 53. dònijèti (i dònesti), donèsem i donèsēm, pridjev radni dònio; 54. preùzèti – prèuzmēm; 55. šiti – šijēm, pridjev trpni šivèna, šivèno; 56. mljèti – mèljēm, imperativ mèlji, pridjev trpni mljevèna.

c) skup jedinica s promjenom mjesta i trajanja: *imenice*: 57. jùnāk – junāka; *glagoli*: 58. jednāčiti – jèdnačīm; 59. dobívati – dòbivām, dobívajū; 60. izāci – izādem, imperativ izādi.

d) skup jedinica s preinakom mjesta, tona i trajanja: *imenice*: 62. vrijéme – vrèmena – NAV mn. vremèna; *glagoli*: 63. dòdati – dòdām i dodādèm, dodádēm, dòdanēm, pridjev radni dòdāla, dòdālo; 64. imati – imām i imādem, imādnēm, imadnēm; 65. piti – pijēm, pridjev radni pila, pridjev trpni pijèna; 66. trèsti – trésem i trésēm, pridjev trpni tresèna; 67. prèsti – prédèm i prédēm, pridjev trpni predèna.

Izvan popisa ostale su naglasne preinake u brojeva i zamjenica jer su one izrazito paradigmatске i uglavnom obuhvaćaju riječ u uzorku. Po svemu se razabire da se na različite načine naglasak mijenja u 67 naglasnih jedinica (ili naglasnih tipova po drugačijoj terminologiji). Taj podatak pokazuje da naglasne promjene u hrvatskom jeziku nisu tako brojne kako se kadšto razabire iz drugačijeg prikaza.²⁰

2.4. Naglasna tipologija pojedinih vrsta riječi litavskoga jezika

Analizirajući naglašavanje pojedinih vrsta riječi u litavskome jeziku, treba posebno govoriti o naglašavanju imenskih riječi, odnosno imenica, zamjenica, pridjeva i brojeva, o naglašavanju glagola te o naglašavanju ostalih vrsta riječi. Kada je riječ o naglašavanju imenskih riječi, u litavskome jeziku postoje četiri tipa naglasnih paradigma. Tip se naglasne

---

²⁰ isto, str. 207-209.

paradigme određuje pomoću dativa i akuzativa množine, a ako riječ nema množinu, tip se naglašavanja određuje pomoću lokativa (ako lokativ ne završava na naglašeni kratki *-e*) i instrumentala jednine.²¹ Prema tome, najjednostavniji je prvi tip naglasne paradigme jer riječi koje pripadaju toj naglasnoj paradigmi nemaju naglasak na zadnjem slogu. Predzadnji se slog naglašava samo silaznim naglaskom, a u ostalim slogovima mogu biti sve tri vrste naglaska. Npr.:

	Jednina	Množina
N.	púodas (hrv. lonac)	púodai (hrv. lonci)
G.	púodo (hrv. lonca)	púodu (hrv. lonaca)
D.	púodui (hrv. loncu)	púodams (hrv. loncima)
A.	púoda (hrv. lonac)	púodus (hrv. lonce)
V.	púode (hrv. lonče)	púodai (hrv. lonci)
L.	púode (hrv. u loncu)	púoduose (hrv. u loncima)
I.	púodu (hrv. s loncem)	púodais (hrv. s loncima)

Drugom tipu naglasne paradigme pripadaju riječi čiji se predzadnji slog obično naglašava kratkim ili uzlaznim naglaskom. Npr.:

	Jednina	Množina
N.	bìtè (hrv. pčela)	bitès (hrv. pčele)
G.	bìtès (hrv. pčele)	bìčiy (hrv. pčela)
D.	bìtei (hrv. pčeli)	bitèms (hrv. pčelama)
A.	bìtè (hrv. pčelu)	bitès (hrv. pčele)
V.	bìte (hrv. pčelo)	bitès (hrv. pčele)
L.	bìtèje (hrv. u pčeli)	bitèse (hrv. u pčelama)
I.	bìtè (hrv. sa pčelom)	bitèmis (hrv. sa pčelama)

Kada je riječ o trećem tipu naglasne paradigme, naglašava se kako se kroz paradigmu mijenja mjesto naglaska, i to tako da se naglasak sa zadnjeg sloga pomiče na predzadnji ili treći, odnosno četvrti slog straga (kod duljih se riječi naglasak može pomaknuti i na daljnji slog straga, ali to su rijetki slučajevi). Prema tome, predzadnji se slog tih riječi naglašava uzlaznim naglaskom. U trećem ili četvrtom slogu straga mogu biti sve tri vrste naglaska, dok u petom ili čak šestom slogu straga može biti samo uzlazni naglasak. Npr.:

	Jednina	Množina

²¹ STUNDŽIA, Bonifacas (2009) *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Str. 55-56.

N.	širdis (hrv. srce)	širdys (hrv. srca)
G.	širdiēs (hrv. srca)	širdžiū (hrv. srdaca)
D.	širdžiai (hrv. srcu)	širdims (hrv. srcima)
A.	širdį (hrv. srce)	širdis (hrv. srca)
V.	širdiē (hrv. srce)	širdys (hrv. srca)
L.	širdyjè (hrv. u srcu)	širdysè (hrv. u srcima)
I.	širdimi (hrv. sa srcem)	širdimis (hrv. sa srcima)

Nadalje, kod riječi koje pripadaju četvrtom tipu naglasne paradigme mijenja se mjesto naglasaka, i to tako da se naglasak sa zadnjeg sloga pomiče na predzadnji slog koji se naglašava uzlaznim ili kratkim naglaskom. Npr.:

	Jednina	Množina
N.	nāmas (hrv. kuća)	namaĩ (hrv. kuće)
G.	nāmo (hrv. kuće)	namũ (hrv. kuća)
D.	nāmui (hrv. kući)	namāms (hrv. kućama)
A.	nāmaą (hrv. kuću)	namūs (hrv. kuće)
V.	nāme (hrv. kućo)	namaĩ (hrv. kuće)
L.	namè (hrv. u kući)	namuosè (hrv. u kućama)
I.	namù (hrv. s kućom)	namaĩs (hrv. s kućama) ²²

Kada je riječ o naglašavanju glagola u litavskom jeziku, najvažniji su takozvani osnovni glagolski oblici, a to su infinitiv, prezent 3. lica (prezent je u litavskome jeziku jednostavno glagolsko vrijeme, oblici su 3. lica jednine i množine isti) i perfekt 3. lica (perfekt je u litavskome jeziku također jednostavno glagolsko vrijeme, oblici su 3. lica jednine i množine isti). Prema tome, naglašavanje glagola je jednostavnije jer se izdvajaju dva tipa naglasnih paradigma: a) konjugirajući glagol u prezentu ili perfektu, mjesto naglasaka ostaje fiksno, odnosno glagoli zadržavaju mjesto naglasaka koji je isti i u infinitivu ili b) konjugirajući glagol, mjesto se naglasaka mijenja, odnosno mjesto se naglasaka u infinitivu i u konjugaciji razlikuju. Naime, glagoli koji se naglašavaju prema prvom tipu naglasne paradigme, u predzadnjem slogu imaju samo silazni naglasak, a daljnji slogovi straga mogu imati sve tri vrste naglasaka.²³ Npr.:

láukti (hrv. čekati), prezent

Jednina

Množina

²² STUNDŽIA, Bonifacas (2009) *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Str. 58-61.

²³ isto, str. 165-167.

1. lice	láukiu (hrv. čekam)	láukiamo (hrv. čekamo)
2. lice	láuki (hrv. čekaš)	láukiate (hrv. čekate)
3. lice	láukia (hrv. čeka)	láukia (hrv. čekaju)
<u>láukti (hrv. čekati), perfekt</u>	Jednina	Množina
1. lice	láukiau (hrv. čekao sam)	láukême (hrv. čekali smo)
2. lice	láukei (hrv. čekao si)	láukête (hrv. čekali ste)
3. lice	láukê (hrv. čekao je)	láukê (hrv. čekali su)

Glagoli koji se naglašavaju prema drugom tipu naglasne paradigme, u predzadnjem slogu prezenta ili perfekta 3. lica jednine i množine imaju kratak ili uzlazni naglasak. Npr.:

<u>gyvénti (hrv. živjeti), prezent</u>	Jednina	Množina
1. lice	gyvenù (hrv. živim)	gyvêname (hrv. živimo)
2. lice	gyveni (hrv. živiš)	gyvênate (hrv. živite)
3. lice	gyvêna (hrv. živi)	gyvêna (hrv. žive)
<u>gyvénti (hrv. živjeti), perfekt</u>	Jednina	Množina
1. lice	gyvenaũ (hrv. živio sam)	gyvênome (hrv. živjeli smo)
2. lice	gyvenaĩ (hrv. živio si)	gyvênote (hrv. živjeli ste)
3. lice	gyvêno (hrv. živio je)	gyvêno (hrv. živjeli su)

Analizirajući naglašavanje futura, imperativa i kondicionala, treba napomenuti kako su oni u litavskome jeziku jednostavni glagolski oblici. Kada je riječ o njihovu naglašavanju, ti oblici zadržavaju naglasak i mjesto naglasaka osnovnog glagolskog oblika infinitiva. Međutim, ako infinitiv ima silazni naglasak, u futuru 3. lica on se mijenja u uzlazni, a isto tako se mijenja i mjesto naglasaka, odnosno ono se pomiče u zadnji slog. Drugim riječima, provodi se proces koji se zove metatonija, a kao primjer služi glagol *láukti* (hrv. čekati).²⁴ Npr.:

<u>láukti, eĩti (hrv. čekati, ići), futur</u>	Jednina	Množina
1. lice	láuksiu, eĩsiu (hrv. čekat ću, ići ću)	láuksime, eĩsime (hrv. čekat ćemo, ići ćemo)
2. lice	láuksi, eĩsi (hrv. čekat ćeš, ići ćeš)	láuksite, eĩsite (hrv. čekat ćete, ići ćete)
3. lice	lauks, eĩs (hrv. čekat će, ići će)	lauks, eĩs (hrv. čekat će, ići će)
<u>láukti, eĩti (hrv. čekati, ići)</u>	Jednina	Množina

²⁴ isto, str. 172-173.

kondicional

1. lice	láukčiau, eičiau (hrv. čekao hih, išao bih)	láuktumême, eřtumême (hrv. čekali bismo, išli bismo)
2. lice	láuktum, eřtum (hrv. čekao bi, išao bi)	láuktumête, eřtumête (hrv. čekali biste, išli biste)
3. lice	láuktų, eřtų (hrv. čekao bi, išao bi)	láuktų, eřtų (hrv. čekali bi, išli bi)

láukti, eřti (hrv.

čekati, íci),

Jednina

Mnořina

imperativ

1. lice	–	láukime, eřkime (hrv. čekajmo, idimo)
2. lice	láuk, eřk (hrv. čekaj, idi)	láukite, eřkite (hrv. čekajte, idite)
3. lice	teláukia, teeřna (hrv. neka čeka, neka ide)	teláukia, teeřna (hrv. neka čekaju, neka idu)

Naglašavanje je ostalih vrsta riječi (priloga, čestica, prijedloga, veznika, usklika) u litavskome jeziku najjednostavnije. Kod priloga se najčešće naglašava zadnji slog, stoga naglasak može biti kratak, npr.: *čìà* (hrv. ovdje), *kadà* (hrv. kada), *tadà* (hrv. tada), *tìk* (hrv. samo) ili uzlazni, npr. *mažaĩ* (hrv. malo), *daũg* (hrv. puno), *labaĩ* (hrv. jako), *geraĩ* (hrv. dobro).²⁵ Čestice, prijedlozi i veznici najčešće nemaju svog naglasaka, odnosno naslanjaju se na naglašenu riječ ispred sebe ili iza sebe pa se govori o proklitikama ili enklitikama. Ako se čestice, prijedlozi ili veznici ipak naglašavaju, provodi se tzv. pravilo zadnjeg sloga, npr.: *ař* (hrv. ili), *nuõ* (hrv. od), *tačĩaũ* (hrv. ali). Naglašavanje usklika je vrlo individualno, odnosno naglasak i ton mogu biti uvjetovani stilistički ili kontekstualno. Prema tome, ako se usklikom izražava blaži zvuk, osjećaj ili neintenzivna radnja, njegov će naglasak biti kratak, npr. *řliũkřt* (hrv. usklik kojime se izražava slab mlaz), a ako se usklikom izražava intenzivan zvuk, osjećaj ili radnja, njegov će naglasak biti silazni, npr. *řliũkřt* (hrv. usklik kojim se izražava jak mlaz).²⁶

²⁵ isto, str. 227.

²⁶ isto, str. 239-240.

U ovome je prikazu izostalo naglašavanje riječi nastalih sufiksacijom, prefiksacijom ili slaganjem jer velik dio rječnika litavskog jezika čine upravo tvorenice ili složenice, no to je tema za neke druge znanstvene analize hrvatskog i litavskog jezika.

3. Akcentuacija u nastavnom planu i programu

Na početku ovoga poglavlja vrijedi u kratkim crtama analizirati hrvatski i litavski sustav obrazovanja. Predškolski odgoj, osnovno obrazovanje, srednje obrazovanje te visoka naobrazba čine sustav obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Osmogodišnje je osnovno obrazovanje u Republici Hrvatskoj obvezno i besplatno za svu djecu u dobi od šeste do petnaeste godine, a provode ga osnovne škole. Kada se govori o srednjoškolskom obrazovanju, ono svakome pod jednakim uvjetima i prema njegovim sposobnostima, nakon završetka osnovnog školovanja, omogućava stjecanje znanja i sposobnosti za rad i nastavak školovanja, a srednja se stručna sprema stječe u gimnazijama, strukovnim te umjetničkim školama.²⁷

U usporedbi s Republikom Hrvatskom, sustav se obrazovanja u Republici Litvi ne razlikuje puno jer su sastavnice obrazovnog sustava zapravo iste kao i one u Hrvatskoj. Međutim, treba obratiti pažnju na to da u Litvi osnovno obvezno obrazovanje traje od sedme do šesnaeste godine, a sveukupno deset godina. Roditelji (ako žele) mogu upisati dijete u prvi razred osnovne škole kad ono navrší šest godina ako je to u skladu sa stupnjem djetetova razvoja. Isto tako, treba imati na umu da dijete osnovno obrazovanje može završiti i sa navršenih sedamnaest godina, ovisno o tome kada je počelo pohađati osnovnu školu.²⁸ Kada je riječ o osnovnom obrazovanju u Litvi, ono se tradicionalno dijeli na početno osnovno obrazovanje (1. – 4. razred osnovne škole) i na osnovno obrazovanje (5. – 10. razred osnovne škole). Nakon što dijete završi osnovno obrazovanje, ono može nastaviti sa srednjim obrazovanjem koje traje dvije godine, ali nije obvezno. Srednje se obrazovanje odvija u gimnazijama, strukovnim školama te u srednjim školama općeg profila. Što se tiče gimnazija, one su u Litvi također četverogodišnje, no razlika je u tome što se školovanje u 1. i 2. razredu gimnazije tretira kao osnovno obrazovanje, a u 3. i 4. razredu gimnazije odvija se, kao što je

---

²⁷ <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2194>, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2197>, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2239>, pregled: 12.3.2013.

²⁸ autoričina opaska

prije rečeno, srednje obrazovanje. Ako strukovnu školu upisuju osobe koje su već završile srednje obrazovanje (što je u Litvi moguće), školovanje u njima traje jednu ili dvije godine.²⁹

Kada je riječ o razlikama u obrazovnom sustavu Hrvatske i Litve, vrijedi ukratko usporediti način ocjenjivanja u školovanju jer se ono u objema državama razlikuje. Kako određuje hrvatski *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*, ljestvica se školskih ocjena izriče brojkama i riječima. Svakoj brojci pridružuje se jedna ili dvije riječi koje pobliže opisuju značenje brojke. Smisao pridruživanja pojedine ocjene kakvu rezultatu ili učenikovoj aktivnosti jest usklađenost s opisima pridruženima brojci (dovoljno – 2, dobro – 3, vrlo dobro – 4, izvrsno – 5).³⁰ Kada je riječ o ljestvici školskih ocjena u litavskom školstvu, raspon je ocjena od 1 do 10, a svakoj od njih je pridružen i određen opis. Ocjene od 1 do 4 (nedovoljno) znače da učenik ili student, ako je riječ o visokom obrazovanju, nije ispunio minimalne zahtjeve; ocjena 5 (slabo) znači da su učenikova znanja i vještine u skladu s minimalnim zahtjevima; ocjena 6 (dovoljno) znači da su učenikova znanja i vještine ispod prosječnih, ima pogrešaka; ocjena 7 (prosječno) označava prosječna učenikova znanja i vještine, a pogreške koje se javljaju su manje važne. Nadalje, ako su učenikova znanja i vještine ocijenjeni ocjenom 8 (dobro), znači da su njegova znanja i vještine iznad prosjeka; ocjenom se 9 (vrlo dobro) označavaju čvrsta i vrlo dobra učenikova znanja i vještine, a ocjenom 10 (izvrsno) ocijenjeni se učenik može pohvaliti izvrsnim, izuzetno dobrim znanjima i vještinama.³¹

Nastavni plan i program za osnovnu školu, kako ga definira *Zakon o osnovnom školstvu*, jest dokument koji sadržajno donosi: 1) nastavne planove, i to: a) plan nastavnog rada po predmetima i razredima, po tjednom i godišnjem broju sati, te ukupnom tjednom i godišnjem broju sati; b) plan izvannastavnih aktivnosti po razredima, te prema ukupnom tjednom i godišnjem broju sati; c) plan realizacije posebnih programa učenja stranih i klasičnih jezika; d) plan dopunskog rada, te sata razrednika; 2) nastavne programe, i to: a) program obveznih nastavnih predmeta strukturno ujednačen za svaki nastavni predmet – s iznesenim ciljevima, zadaćama, odgojno-obrazovnim sadržajima i rezultatima koje treba postići poučavanjem/učenjem u svakoj temi (odgojno-obrazovna postignuća); b) program izbornih nastavnih predmeta strukturno ujednačen – s iznesenim ciljevima, zadaćama,

²⁹ http://www.lietuva.lt/en/education_sience/education/education_system, pregled: 12.3.2013.

³⁰ <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>, *Nacionalni okvirni kurikulum*, *Nacionalni okvirni kurikulum web listopad 2011.pdf*, str. 281, pregled: 12.3.2013.

³¹ http://www.lietuva.lt/en/education_sience/education/education_system, pregled: 12.3.2013.

odgojno-obrazovnim sadržajima i ciljevima koje treba postići poučavanjem/učenjem u svakoj temi (odgojno-obrazovna postignuća); c) posebne programe učenja stranih i klasičnih jezika – s iznesenim ciljevima, zadaćama, odgojno-obrazovnim sadržajima i ciljevima koje treba postići poučavanjem/učenjem u svakoj temi (odgojno-obrazovna postignuća).³²

Kada je riječ o hrvatskom jeziku kao predmetu, on se, prema *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu*, opisuje kao najopsežniji predmet osnovnoškolskoga obrazovanja. Budući da se sva nastavna komunikacija ostvaruje na hrvatskom jeziku, nastava je hrvatskog jezika najuže povezana sa svim ostalim predmetnim područjima. Predmet je zastupljen od prvog do osmog razreda i obuhvaća četiri predmetne sastavnice: *hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijsku kulturu*. Temeljni je cilj nastave hrvatskoga jezika osposobiti učenike za jezičnu komunikaciju koja im omogućuje ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta i uključivanje u cjeloživotno učenje. Budući da su zadaće svih sastavnica predmeta određene s obzirom na to kako pojedina sastavnica pridonosi ostvarivanju temeljnoga nastavnog cilja, zadaće nastavnog područja *hrvatski jezik* jesu sljedeće: a) osposobljavanje učenika za uspješno snalaženje u svakodnevnim priopćajnim situacijama; b) ovladavanje jezičnim sredstvima potrebnim za uspješnu komunikaciju; c) osvješćivanje potrebe za jezičnim znanjem; d) suzbijanje straha od jezika; e) osvješćivanje razlika između standardnog jezika i zavičajnih idioma; f) postupno usvajanje jezičnog standarda. Što se tiče akcentuacije, ona je, kao dio jezičnog standarda, vezana ne samo uz nastavno područje *hrvatski jezik*, nego i uz nastavno područje *jezično izražavanje* jer je jedna od zadaća toga nastavnog područja stvaranje navika uporabe pravogovornih (ortoepskih) i pravopisnih (ortografskih) norma.³³

Prema *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu*, nastavna se cjelina *naglasak* i sve vezano uz akcentuaciju obrađuje u 7. razredu osnovne škole. Izdvajaju se, kao ključni pojmovi, vrste naglaska u hrvatskom jeziku i mjesto naglaska u naglašenoj riječi. *Nastavnim planom i programom za osnovnu školu* određena su i nastavna postignuća, odnosno najvažnije činjenice koje bi učenik trebao usvojiti i vještine koje bi učenik trebao steći nakon obrade nastavne cjeline *naglasak*, a to su: a) prepoznati i prema uzoru pravilno rabiti naglaske u govorenju i čitanju; b) postupno određivati naglasna obilježja: mjesto, dužinu i ton u tipičnim riječima; c) pravilno čitati naglasno označene riječi; d) osvijestiti razliku između vlastitog i

---

³² <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2197>, *Nastavni plan i program za osnovnu školu*, Nastavni.pdf, str. 8, pregled 12.3.2013.

³³ isto, str. 25.

književnog naglasnog sustava.³⁴ Kada je riječ o srednjoj školi, akcentuacija se obrađuje u 1. razredu srednje škole, i to bez obzira na tip srednje škole – gimnaziju, strukovnu ili umjetničku školu. Međutim, za razliku od *Nastavnog plana i programa za osnovnu školu*, nastavni planovi i programi za srednje škole nisu toliko razrađeni. Odnosno, kada se govori o akcentuaciji i naglasku, navode se samo ključni pojmovi vezani uz obradu naglaska u srednjim školama, ali se detaljnije ne opisuju znanja koje bi učenici trebali usvojiti ni vještine koje bi isti trebali steći.³⁵ Kada je riječ o nastavnom planu i programu za gimnazije, učenici trebaju usvojiti znanje o naglasku (akcentu) i dužini (kvantiteti) te znanja o naglasnom sustavu hrvatskog standardnog jezika. Nadalje, produbljuje se znanje o naglašenim i nenaglašenim riječima i spominje se područje stilistike – fonostilistika. U sklopu fonostilistike učenici stječu znanje o stilskoj obilježnosti fonoloških jedinica, impresivnim i ekspresivnim svojstvima fonema, naglaska i intonacije. Isto tako, u 1. se razredu gimnazije uspoređuju osobitosti naglasnoga sustava hrvatskog standardnog jezika s naglasnim sustavom čakavskog i kajkavskog narječja. Kada je riječ o akcentuaciji u srednjim školama, sadržaj se razlikuje ovisno o tome koliko je sati tjedno predviđeno za hrvatski jezik. Također, sadržaj ovisi i o tome radi li se o strukovnoj trogodišnjoj školi, o strukovnoj četverogodišnjoj školi u kojoj su za hrvatski jezik tijekom cijeloga školovanja predviđena tri sata tjedno ili o strukovnoj školi u kojoj su za hrvatski jezik u 1. i 2. razredu predviđena četiri sata tjedno, a u 3. i 4. tri sata tjedno. Naime, kada je riječ o strukovnim trogodišnjim školama, u sklopu akcentuacije obrađuju se glavne značajke prozodijskoga sustava hrvatskog standardnog jezika, produbljuje se znanje o naglašenim i nenaglašenim riječima, učenici se upoznaju s prozodijskim značajkama hrvatskih narječja. Zatim, učenici stječu znanje o stilskoj obilježnosti fonoloških jedinica, njihovim impresivnim i ekspresivnim svojstvima, te o fonostilistici općenito. Pristup akcentuaciji u četverogodišnjim strukovnim školama u kojima su za hrvatski jezik predviđena tri sata tjedno, sličan je onomu u gimnazijama. Tijekom nastave hrvatskoga jezika u dotičnim školama učenici stječu znanje o naglasku (akcentu) i dužini (kvantiteti), o naglasnom sustavu hrvatskoga standardnog jezika, o naglasnim sustavima čakavskog i kajkavskog narječja i usporedbi sa standardnim jezikom. Isto tako, produbljuje se znanje o naglašenim i nenaglašenim riječima, a uz to, učenici se upoznaju s fonostilistikom, s impresivnim i ekspresivnim svojstvima fonema, naglaska i intonacije. Budući da je pristup akcentuaciji u

---

³⁴ isto, str. 43

³⁵ http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf, str. 152;
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-3-3-3-3.pdf, str. 3;
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-4-4-3-3.pdf, str. 15;
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-3.pdf, str. 27, pregled 12.3.2013.

četverogodišnjim strukovnim školama, u kojima su za hrvatski jezik u 1. i 2. razredu predviđena 4 sata, a u 3. i 4. razredu 3 sata tjedno, isti kao u gimnazijama i strukovnim školama u kojima su za hrvatski jezik predviđena tri sata tjedno, taj se pristup neće detaljnije analizirati.

Kao što je već spomenuto na početku ovoga poglavlja, obvezno osnovno obrazovanje u Litvi traje sveukupno deset godina pa se stoga razlikuje pristup akcentuaciji u nastavnom planu i programu u odnosu na Hrvatsku. Predmet *litavski jezik* zastupljen je od prvoga do desetog razreda i obuhvaća sljedeće sastavnice: *govorenje i slušanje, čitanje i poznavanje književnosti ili kulture, pisanje*. Predmetna sastavnica *jezik i jezično izražavanje* nije posebno izdvojena jer se može obrađivati u sklopu već navedenih predmetnih sastavnica. No, kada je riječ o određenim znanjima i vještinama koje bi učenici trebali steći u pojedinim razredima, ta je predmetna sastavnica ipak izdvojena. Temeljni je cilj nastave litavskoga jezika razvijati učenikove komunikacijske vještine i opću kulturu koji su potrebni za njegov osobni život, uspješno učenje, društveni život i budući rad u struci. Zadaće litavskoga jezika kao nastavnog predmeta pridonose ostvarivanju temeljnog cilja ovog predmeta, a one su sljedeće: a) stvarati usmene i pisane tekstove razne tematike i vrste prikladne različitim društvenim i kulturološkim situacijama; b) razvijati potrebu za svjesnim čitanjem, kritičkim vrednovanjem raznovrsnih tekstova i različitih tipova kulturnog i društvenog života; c) razvijati potrebu za usavršavanjem jezičnih kompetencija, a na temelju jezičnog i književnog znanja ukazati na razne načine upotrebe tih kompetencija; d) osvijestiti učenike da je književnost posebna vrste umjetnosti, naučiti ih estetski je proživljavati, a isto tako osvijestiti učenike o važnosti temeljnih ljudskih vrednota; e) osvijestiti učenike da su jezik i književnost dio narodne kulture, osvijestiti ih o važnosti kulturne tradicije i kreativnosti pri širenju iste. Budući da se u Litvi osnovno obrazovanje dijeli na dva dijela, tzv. početno osnovno (od 1. do 4. razreda) i osnovno (od 5. do 6. razreda), tako su podijeljeni *Nastavni plan i program za početno osnovno obrazovanje* i *Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje*.³⁶ U ovome će se poglavlju analizirati *Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje* jer se litavski jezik sustavno poučava od petoga razreda. Kada je riječ o razlikama nastavnih planova i programa za hrvatski i litavski jezik, u *Nastavnom planu i programu za osnovno obrazovanje* tablicama je prikazano koja bi znanja i vještine učenici trebali steći u 5.-6., 7.-8., te 9.-10. razredima prema određenoj predmetnoj sastavnici, načini stjecanja znanja i vještina te se naposljetku

---

³⁶ http://www.smm.lt/ugdymas/docs/programos/1_pradinio%20ugdymo%20bendroji%20programa.pdf
http://www.smm.lt/ugdymas/docs/programos/3_Kalbos.pdf, str. 463-524, pregled 12.3.2013.

navodi ocjenjivanje stečenih znanja i vještina, i to prema razinama: dovoljna, osnovna i viša. Međutim, u tablicama za ocjenjivanje uz glavne predmetne sastavnice *govorenje i slušanje, čitanje i poznavanje književnosti ili kulture, pisanje* navode se i dodatne odrednice koje pripomažu ocjenjivanju učenikovih postignuća, a to su: *znanje i razumijevanje, umijeće i način učenja i način rada*. Drugim riječima, ono što je u Hrvatskoj podijeljeno na dva dokumenta (usp. *Nacionalni okvirni kurikulum i Nastavni plan i program za osnovnu školu*), u Litvi čini jedan dokument (*Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje*).

Što se tiče nastavnog sadržaja, akcentuacija je u višoj ili manjoj mjeri zastupljena u svim razredima počevši od 5. sve do 10. razreda. U 5. i 6. razredu učenici uče razlikovati te ispravno izgovarati duge i kratke samoglasnike, zvučne i bezvučne suglasnike, diftonge, a uz to uče pronaći naglašeni slog u riječi. Nastavnikov je zadatak promatrati učenikov govor, bilježiti češće pogreške i upozoravati na njih. Zatim, u 7. i 8. razredu učenici se upoznaju s izgovorom i naglašavanjem češćih stranih riječi. Nastavnikov zadatak ostaje isti – promatrati učenikov govor, bilježiti češće pogreške i upozoravati na njih. Nakon što je u prijašnjim razredima napravljen uvod u akcentuaciju, o akcentuacijskom se sustavu litavskoga standardnog jezika detaljnije uči u 9. i 10. razredu. U zadnjim dvama razredima osnovne škole učenici uče razlikovati uzlazni i silazni naglasak, naglašavati imenske i neimenske riječi, naglašavati imenske riječi u paradigmi kada je naveden tip naglasne paradigme, primjenjivati tzv. naglasna pravila predzadnjeg i zadnjeg sloga u riječi. Također, učenici se uče koristiti rječnikom ako im nije jasna vrsta naglasaka. Nastavnikov je zadatak promatrati učenikov govor, bilježiti češće pogreške i upozoravati na pogreške u naglascima. Kada je riječ o nastavi litavskoga jezika u srednjoj školi, razlikuju se dvije razine – opća i viša. Bez obzira na razinu, nastava litavskoga jezika orijentirana je na jezično izražavanje i produbljivanje ili ponavljanje znanja o jezičnoj uporabi, gramatici i interpunkciji (a u sklopu toga i o akcentuaciji).³⁷ Akcentuacija, kao poseban dio standardnog litavskog jezika, nije izdvojena i nije zastupljena u udžbenicima litavskoga jezika za srednje škole pa pristup akcentuaciji u litavskoj srednjoj školi ne može biti analiziran u ovome radu.

4. Pristup akcentuaciji u udžbenicima i radnim bilježnicama za osnovnu i srednju školu

Prije nego što će se analizirati pristup akcentuaciji u udžbenicima i radnim bilježnicama za osnovnu i srednju školu, vrijedi prisjetiti se vrsta zadataka koji obično prate

---

³⁷ http://www.upc.smm.lt/suzinokime/bp/2011/Kalbos_2_priedas.pdf, pregled 12.3.2013.

prezentirano gradivo, a neizostavan su dio procesa usvajanja novoga, ponavljanja i provjere usvojenog gradiva. U literaturi se navodi kako su zadaci objektivnog tipa instrumenti za pismenu provjeru znanja.³⁸ Prema tome, zadaci objektivnog tipa su zadaci u kojima se traže jednoznačni odgovori, a njihova ispravnost se objektivno procjenjuje i boduje.³⁹ Naime, zadaci se objektivnog tipa dijele na:

1. Direktna pitanja i na njih se traži jednoznačan odgovor, npr.: Kada je završio I. svjetski rat? (1918. godine);
2. Zadatke nabiranja gdje se traži nabiranje karakteristika, odlika ili klasifikacija nečega, npr.: Nabroji glavne strane svijeta (Istok, zapad, sjever, jug);
3. Zadatke dopunjavanja, odnosno navode se tvrdnje kojima nedostaje jedna ili više riječi, npr.: Planet na kojem živimo zove se _____ (Zemlja);
4. Zadatke izdvajanja, odnosno iz skupine se informacija izdvajaju jedna ili više njih koje su točne ili pak one, koje nisu točne, npr.: Imenice su (označi riječi koje nisu imenice): automobil, dijete, more, lijep, majka, dom, voziti;
5. Zadatke alternativnog izbora gdje se bira jedna od dvije mogućnosti, npr.: Glavni je grad Portugala Madrid: TOČNO / NETOČNO (zaokruži jedan odgovor);
6. Zadatke višestrukog izbora, odnosno navode se tvrdnje od kojih je samo jedna točna ili netočna, npr.: Europski grad nije: Amsterdam, Lisabon, Pariz, Havana, Atena (prekriži grad koji se ne nalazi u Europi);
7. Zadatke povezivanja u kojima se povezuju dva ili više nizova, npr.: Kako se glasaju životinje? Pas, krava, vuk, ptica / muče, zavija, cvrkuće, laje (spoji strelicama parove);
8. Zadatke razvrstavanja u kojima se dva ili više nizova razvrstavaju prema određenom kriteriju, npr.: Koje su od navedenih životinja ptice, a koji sisavci? Razvrstaj: lav, tetrijeb, orao, zebra, roda, antilopa, svinja, slavuj;
9. Zadatke ispravljanja, odnosno u tekstu se nalaze (jezične, logičke, sadržajne...) pogreške koje treba ispraviti, npr.: Ispravi ovaj tekst (prekriži netočnu riječ, iznad napiši ispravnu). Krenusmo prema jugu. Sunce je bilo *iza* (ispravno je: ispred) nas;
10. Zadatke sređivanja u kojima se podaci sređuju prema nekom kriteriju (zemljopisnom položaju, intenzitetu, liniji vremena i dr.), npr.: Krenuvši od juga prema sjeverozapadu jadranske obale, prolazimo redom ove gradove: Split, Dubrovnik, Rijeku, Zadar, Šibenik;

---

³⁸ MUŠANOVIĆ, Marko, VASILJ, Mario, KOVAČEVIĆ, Sonja (2010) *Vježbe iz didaktike*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo. Str. 136.

³⁹ isto, str. 136.

11. Zadatke povezivanja u kojima se povezuju dva ili više nizova podataka, npr: Poveži države i gradove (uz svaku državu upiši broj njenog glavnoga grada): Rusija, Švicarska, Bugarska, Norveška, Italija / 1. Sofija, 2. Oslo, 3. Bern, 4. Rim, 5. Moskva;

12. Računske zadatke kojima se rješava neki problem primjenom odabranih znanja i postupaka, npr. Kolika je dužina stranice a pravokutnog trokuta, ako je kateta $b = 3$ cm, a hipotenuza 5 cm? (izračunaj);

13. Zadatke uradaka gdje izradom nečega nastaje uradak, npr. Nacrtaj skicu puta od kuće do škole;

14. Problemske zadatke kojima se rješava problem, npr. Gdje treba postaviti oslonac da klackalica bude u ravnoteži? (nacrtaj).⁴⁰

4.1. Pristup akcentuaciji u udžbenicima i radnim bilježnicama hrvatskoga jezika

4.1.1. Pristup akcentuaciji u osnovnoj školi: 7. razred

Kao što je već rečeno u trećemu dijelu ovoga rada, s akcentuacijom se učenici prvi put susreću u 7. razredu osnovne škole. Najvažniji su zadaci nastave akcentuacije u 7. razredu sljedeći: naučiti vrste naglasaka koje postoje u hrvatskome jeziku; naučiti odrediti mjesto naglasaka u riječi, prepoznati i prema uzoru pravilno rabiti naglaske u govorenju i čitanju; postupno određivati naglasna obilježja: mjesto, dužinu i ton u tipičnim riječima; pravilno čitati naglasno označene riječi; osvijestiti razliku između vlastitog i književnog naglasnog sustava. Drugim riječima, u 7. razredu učenici bi trebali steći okvirna znanja o naglasnom sustavu hrvatskoga jezika te postati svjesni važnosti ispravnog naglašavanja. Za analizu udžbenika i radnih bilježnica poslužit će udžbenici i radne bilježnice „Riječi hrvatske 7“ autorica Zorice Lugarić i Ele Družijanić te „Hrvatski ja volim 7“ autorica Snježane Ferenčić, Lidije Dujić i Matilde Bulić.

Iako se radi o udžbenicima istoga izdavača, zanimljivo je, prije svega, kako autori na različit način pristupaju novome gradivu. U udžbeniku „Riječi hrvatske 7“ nastavna cjelina „Naglasak“ počinje trima slikama koje prikazuju razgovor između dvaju prijatelja i nesporazum do kojega dolazi zbog neprepoznavanja vrste naglasaka, odnosno neznanja da naglasak može imati razlikovnu funkciju. Naime, jedan je prijatelj htio da mu drugi donese lúk (igračku za odapinjanje strijela), međutim, on mu donese lúk (povrće oštrog mirisa) pa ga prvi pita kako on misli iz lúka pucati strijele. Te tri slike prati pitanje i zadaća: Što je dovelo

---

⁴⁰ isto, str. 138-142.

do nesporazuma između prijatelja? Pokušaj se sjetiti još nekih riječi koje isto pišemo, a različito znače. Nakon toga učenici se trebaju prisjetiti od čega se sastoji riječ, koliko slogova može biti u riječi te u koje dvije skupine su podijeljeni glasovi hrvatskoga jezika. Navedene su četiri rečenice, svaka je riječ u rečenici podijeljena na slogove pa bi prema tim rečenicama učenici trebali doći do zaključka da se glasovi dijele na otvornike (samoglasnike) i zatvornike (suglasnike). Zatim se učenici trebaju prisjetiti definicija otvornika, zatvornika te pojma slogotvoran glas što je također popraćeno zadaćom: Navedi primjer riječi i sloga koji ima samo jedan otvornik; pokušaj se sjetiti triju izuzetaka u kojima riječ ima samo jedan zatvornik. Iako ponavljanje i vizualna sredstva kao što je u ovome slučaju tri slike i razgovor između dvaju prijatelja, didaktički dobro osmišljeni, ponavljanje bi se ipak trebalo naći na početku nastavne cjeline, a razgovor koji ukazuje na razlikovnu funkciju naglasaka, trebao bi se naći u sklopu podteme, npr. „Naglasak kao razlikovno sredstvo“ ili jednostavno zamijeniti njihov redoslijed: prvo ponavljanje i prisjećanje na podjelu glasova, a zatim se analizira razlika između dugih i kratkih glasova te što se događa kada se promijeni trajanje glasova.

Zatim, na primjeru riječi *samostalan* učenici trebaju odrediti koji se slog riječi izgovara drugačije nego ostali, kako se razlikuje silina glasa kada se izgovaraju ostali slogovi riječi. Pomoću ovoga kao i drugih primjera učenici uče prepoznati naglašeni i nenaglašeni slog te naglašene i nenaglašene riječi. Pomoću izgovornih vježbi učenici uče prepoznati trajanje, odnosno dužinu izgovora samoglasnika i odrediti njezinu funkciju. Prema tome, analizirana situacija između dvaju prijatelja i nesporazum do kojega je došlo izvrsno bi se uklopila u proučavanje trajanje glasova pa je zanimljivo i pomalo nejasno zašto su se autorice udžbenika odlučile navedenu situaciju staviti na početak nastavne cjeline, a ne u podtemu, npr. „Dugi i kratki slogovi i njihovo naglašavanje“. Nadalje, kada se obrađuju dugi nenaglašeni slogovi, na temelju izgovora N. jd. i G. jd. te N. mn. i G. mn. riječi *učenik*, *prijatelj*, *škola*, *priča* učenici trebaju primijetiti razliku u naglašavanju tih oblika. Zanimljivo je kako se taj zadatak izdvojen pod kutkom „Saznaj više“ što vjerojatno znači da se učenici trebaju upoznati s činjenicom da dugi slog može biti naglašen i nenaglašen pa kada je riječ o dugom nenaglašenom slogu, radi se o zanaglasnoj dužini, no taj dio gradiva oni ne moraju zapamtiti (barem ne u 7. razredu). Kako bi bolje shvatili, učenici se trebaju prisjetiti još primjera u kojima se oblik riječi razlikuje po dužini nenaglašenoga sloga.

Nakon što su se učenici upoznali s naglašavanjem dugih i kratkih slogova, dodaje se da se naglašeni slogovi razlikuju ne samo po dužini i kraćini nego i po kretanju tona tijekom

izgovora pa se tako ističe kako naglašeni slog može biti s uzlaznim ili silaznim tonom. Prema tome, učenici trebaju zapamtiti definiciju naglaska, kako se u hrvatskom standardnom jeziku razlikuju četiri vrste naglaska, kako se oni označavaju i barem po jedan primjer riječi koja se naglašava jednim od četiriju naglaska. Budući da neki učenici bolje zapamte pomoću vizualnih sredstava, naglasci su hrvatskoga jezika prikazani u tablici kao i pravila raspodjele naglaska u riječima s primjerima. U tablici se izdvaja pet pravila raspodjele naglaska, i to: 1. jedna riječ ima jedan naglasak; 2. jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske; 3. na prvome slogu višesložnih riječi mogu stajati sva četiri naglaska; 4. na središnjem slogu trosložnih ili višesložnih riječi mogu stajati samo uzlazni naglasci; 5. na posljednjem slogu višesložnih riječi ne može stajati naglasak. Ispod tablice nalazi se zadatak-preporuka kako bi učenik uz pomoć tablice trebao postupno utvrditi pravila naglašavanja i uvježbati pravilno naglašavati riječi. Međutim, promatrajući tablicu i naveden zadatak-preporuku bilo bi možda bolje kad bi ispod tablice stajale riječi s označenim naglascima koje bi učenici trebali ispravno pročitati koristeći se navedenim pravilima, jer sada se taj zadatak čini nedorečenim i nekonkretnim jer se može postavljati pitanje bi li učenici shvatili taj zadatak ozbiljno. Ako da, kako bi se moglo provjeriti paze li učenici uistinu kako izgovaraju riječi i kako na to reagiraju njihovi vršnjaci u školi ili izvan škole. No, moglo bi se dogoditi da se taj zadatak posve zanemari iz razloga što je naglašavanje u hrvatskome jeziku dosta komplicirano pa se nesvjesno stvara otpor prema pravilima i ispravnom izgovoru. Budući da *Nastavni plan i program za osnovnu školu* kao jedan od zadataka ističe podizanje svijesti o razlikama između naglašavanja u govorima i standardnome jeziku, napominje se kako se naglasci u narječjima razlikuju od onih u standardnome jeziku pa se predlaže da učenici usporede svoj zavičajni govor sa standardnim jezikom i uz učiteljevu pomoć utvrde razlike u naglašavanju riječi. Taj zadatak također slijedi *Nastavni plan i program za osnovnu školu* koji ističe kako je potrebno osvijestiti učenike kako postoje razlike između vlastitog i književnog naglasnog sustava. No, kako bi taj zadatak bio potpuniji i zanimljiviji, moglo se navesti nekoliko rečenica na raznim govorima gdje bi svakako bili označeni mjesto i vrsta naglaska, a učenici bi mogli usporediti ne samo vlastiti i književni naglasni sustav nego i naglasni sustav nekih drugih govora što bi ukazalo na raznovrsnost jednoga jezika. Isto tako, moglo bi se pobuditi poštivanje drugačijih naglasnih sustava kao i istraživanje istih.

Na kraju nastavne cjeline nalazi se kutak „Saznaj više“ koji u kratkim crtama prikazuje naglašavanje stranih riječi. No, bez obzira na to da se napominje kako se riječi posuđene iz stranih jezika naglašavaju u pravilu u skladu s pravilima raspodjele naglaska, kod

navedenih je primjera ipak označeno primarno mjesto naglasaka, a ne u skladu s dotičnim pravilima. To svakako može zbuniti učenike jer u već spomenutoj tablici jasno piše kako na posljednjem slogu višesložne riječi ne može stajati naglasak, a primjeri *studènt* i *dirigènt* ipak se naglašavaju na posljednjem slogu što je pogrešno jer, kako stoji u Anićeveu „Rječniku hrvatskoga jezika“, te se riječi ne naglašavaju na posljednjem slogu, već *stùdent*, *dirigent* pa bi autorice udžbenika trebale na to obratiti pažnju. Također, napominje se kako kod naglašavanja pojedinih riječi može doći do odstupanja od pravila raspodjele naglasaka. Kao primjeri su navedeni uzvici *ahà* i *oplâ*. No, postavlja se pitanje zašto se kod ovoga pravila navodi primjer *televízija*, odnosno *telèvizija* jer u Anićeveu rječniku nije navedeno da riječ može imati naglasnu varijantu. Naposljetku se u kutku „Saznaj više“ navodi kako mnoge promjenjive riječi, mijenjajući oblik, mogu promijeniti vrstu i mjesto naglasaka te ostvariti zanaglasnu dužinu. Budući da je o zanaglasnoj dužini bilo riječi u prije spomenutom kutku „Saznaj više“, može se steći dojam da se gradivo koje ne mora biti usvojeno, nije koncentrirano pa bi to učenike moglo dovesti do zabune: što od obrađenog gradiva mora biti usvojeno, a što ne mora?

Analizirajući naglasni sustav, ne smiju se izbjeći zanaglasnice i prednaglasnice koje se u udžbeniku obrađuju pod nastavnom cjelinom „Samoznačne i suznačne riječi“. Kako bi učenici lakše uočili razliku između samoznačnica i suznačnica, samoznačne riječi imaju svoj naglasak, a većina suznačnih riječi nema svog naglasaka. Prema tome, odnos je između prednaglasnica, naglasnica i zanaglasnica vizualno prikazan što također olakšava proces usvajanja. Spomenuta slika dolazi prije definicije prednaglasnica i zanaglasnica što potiče učenike da sami dođu do zaključka, a samim time i do definicija. Kako bi učenici mogli brže prepoznati prednaglasnice i zanaglasnice, one su svrstane u tablicu u kojoj stoje i dvije napomene kako samo neki prijedlozi i veznici mogu biti prednaglasnice, a veznik *kad* može biti i naglašen. Stoga, ispod tablice stoji napomena kako su zanaglasnice uvijek nenaglašene, a prednaglasnice mogu postati i naglašene. O tome se govori i u kutku „Saznaj više“ gdje se prikazuje kako na naglasnicu prelazi silazni naglasak s naglašene riječi, npr. *od kùće do škòle*, odnosno *òd kuće dò škole*. Isto tako, obraća se pažnja na to kako prednaglasnica dobije naglasak i kada sa zanaglasnicom iza sebe čini naglasnu cjelinu, npr. *ne brini se zà nju*.

Promatrajući zadatke vezane uz nastavnu cjelinu „Naglasak“ u radnoj bilježnici, može se zaključiti kako su one raznovrsne. Učenici trebaju ispravno izgovoriti rečenicu *Gore gore gore gore, no što gore gore dolje*, označiti naglaske i odrediti kojoj vrsti riječi pripada svaka

od riječi, a nakon toga prepisati rečenicu tako da se svaki *gore* zamijeni odgovarajućim sinonimom ili izrazom koji su svakako ponuđeni. Zatim se od učenika traži da usporede svaku riječ prvoga dijela analizirane rečenice pa precrtaju netočan odgovor vezan uz dužinu ili kraćinu naglasaka, i na kraju učenici trebaju usporediti i zaključiti po čemu se razlikuju oblici *gore (iznad točke promatranje)* i *gore (lošije, a u navedenoj rečenici - jače)* i staviti znak koji će omogućiti razlikovanje oblika te imenovati taj znak. U zadatku koji slijedi navedeno je nekoliko parova riječi koje učenici trebaju ispravno pročitati te svrstati pojedine riječi prema dugom ili kratkom naglašenom slogu te prema slogu pod uzlaznim ili silaznim tonom. Treći je zadatak dopunjavanja gdje treba upisati prema čemu se razlikuju naglašeni slogovi i koje vrste naglasaka postoje u hrvatskome jeziku te njihove oznake. Ovaj je zadatak osmišljen tako da se nadovezuje na prijašnji pa se učenici trebaju potruditi i označiti naglascima riječi koje su bili čitali i razvrstali po određenim kriterijima. Ostale su tri vježbe vezane uz raspodjelu mjesta naglasaka pa se učenici ponajprije trebaju prisjetiti tih pravila, dopuniti navedene rečenice ispravnim odgovorima, zatim uz pomoć tih pravila označiti naglaske jednosložnih riječi te ih razvrstati prema kratkosilaznom i dugosilaznom naglasku. U posljednjem zadatku učenici trebaju označiti mjesto naglasaka višesložnih riječi te ih razvrstati prema dugouzlaznom i kratkouzlaznom naglasku. Kada je riječ o vježbama vezanim uz prednaglasnice i zanaglasnice, one su također objektivnog tipa. Od učenika se traži odgovor na pitanje *Što je naglasna ili izgovorna cjelina*, dopuna definicija zanaglasnice i prednaglasnice. Zatim učenici trebaju u navedenim rečenicama podcrtati sve naglasnice i zaokružiti nenaglasnice, izgovorne cjeline odijeliti okomitim crtama te odrediti što su po vrsti riječi nenaglasnice u izgovornim cjelinama. U radnoj se bilježnici nalazi kutak „Pokušaj više“ gdje učenici trebaju napisati vrste riječi koje se najčešće pojavljuju kao prednaglasnice ili zanaglasnice, ispisati glagolske zanaglasnice i dopuniti tvrdnje o zamjeničkim zanaglasnicama. U posljednjoj vježbi učenici trebaju okomitom crtom odijeliti naglasne cjeline u dijalogu.

Kao što je spomenuto, analizirat će se pristup akcentuaciji i u udžbeniku i radnoj bilježnici „Hrvatski ja volim 7“ autorica Snježane Ferencić, Lidije Dujić i Matilde Bulić. Budući da se razlikuju autori, razlikuje se i pristup gradivu: u udžbeniku ima previše teksta, nema vizualnih pomagala koja bi učenicima približila gradivo i olakšala proces usvajanja. Kao motivacija i uvod u novu nastavnu cjelinu služi pjesma „Šum šumi“ Milana Taritaša, a iznad svake je riječi označen i naglasak. Primjeri iz pjesme služiti će za prikazivanje i pojašnjavanje naglasnih pravila. Prije nego što se prijeđe na novo gradivo, učenici trebaju izvesti pokus i izgovoriti neke riječi a da ih ne naglase. Zatim se na primjerima učenicima

pojašnjava kako je samo jedan slog u riječi nositelj naglasaka te kako je slog najmanja izgovorna cjelina. Međutim, i u ovome su udžbeniku autorice zamijenile redoslijed gradiva: prvo je, vjerojatno, trebalo obraditi pojam sloga, a nakon toga napomenuti kako se naglasak u riječi ostvaruje samo na jednom slogu. Kada se analizira pojam nositelja naglasaka, odabrani su primjeri u kojima se naglašava glas *u* (*šuma, šum, sunce, duga*) pa se prema tome zaključuje kako se naglasak u slogu uvijek ostvaruje na samoglasniku, a kasnije se napominje koji su samoglasnici u hrvatskome jeziku. Takav izbor riječi jednostavno nije najbolji jer se u pjesmi pojavljuju riječi u kojima se naglašava i drugi glasovi, npr. *lahor, vjetar, srnu*. Međutim, na već spomenuti izbor riječi nadovezuje se zadatak i učenici trebaju usporediti kako se u riječima razlikuje izgovor glasa *u* pa trebaju doći do zaključka da se u riječima *šum, duga* i *sunce* glas *u* izgovara dugo, a u riječi *šuma* kratko. Zatim, učenici trebaju usporediti ton kojim se izgovaraju riječi *duga* i *sunce* i pojasniti razliku između tih dvaju dugih glasova. Nakon izgovornih pokusa, zaključuje se kako je naglasak istodobni ostvaraj jačine, dužine i tona. Ta je definicija naglasaka jasna, kratka i nije komplicirana, no budući da su učenici sami trebali primijetiti razliku između trajanja i tona naglasaka, trebali su utvrditi jačinu naglašenoga sloga prema ostalim slogovima u riječi, a autorice su taj zadatak predvidjele tek nakon što se pojasnila definicija naglasaka. Drugim riječima, i tu je došlo do pogreške u koracima. Zatim se pojašnjava naglasni sustav hrvatskoga jezika: vrste naglasaka, pojava zanaglasne dužine i raspored naglasaka u hrvatskome književnom jeziku. Zanimljivo je kako se u ovome udžbeniku navode četiri pravila rasporeda naglasaka pa izostaje pravilo da jedna riječ može imati samo jedan naglasak. No, izostavljanje je toga pravila u ovome slučaju opravdano jer je već na početku nastavne cjeline bilo istaknuto kako je u riječi samo jedan slog nositelj naglasaka. Autorice su pretpostavljale da nije potrebno ponavljati to pravilo. Budući da ponavljanje u velikoj mjeri pridonosi uspjehu procesa usvajanja novoga gradiva, bilo bi dobro da se neke stvari ponove dvaput, a ako je potrebno i više puta. Kada je riječ o razlikovnoj funkciji naglasaka, navedeno je nekoliko primjera po kojima je ta uloga vidljiva: *Baka me je zamolila da joj donesem lük, a ja sam joj donijela lük. Luku (Luku) je obasjalo sunce. Idemo kupiti (kupiti) orahe*. Budući da i zanaglasna dužina ima razlikovnu ulogu, taj se pojam također oprimjeruje i napominje se kako se, uz ravnu crtu, zanaglasna dužina označava i genitivnim znakom. To se može pozitivno ocijeniti kako se, vidjevši taj znak, učenici ne bi iznenadili da umjesto ravne crte stoji genitivni znak. Isto tako, učenici se upozoravaju kako superlativ u hrvatskome jeziku ima dva naglasaka te se pojašnjava naglašavanje riječi s dvoglasnikom *ie* koji je nastao na mjestu staroslavenskoga glasa *jata*. Moglo bi se postaviti pitanje je li potrebno opteretiti učenike 7. razreda ovom informacijom kada poučavanje

naglasak i usvajanje naglasnih pravila ionako nisu nimalo jednostavni zadaci. No, svakako treba obratiti pažnju na kutak „Ovo sada znam“ koji može poslužiti i kao sredstvo za ponavljanje, a i kao podsjetnik na najvažnije činjenice iz ove nastavne cjeline. Taj kutak ističe tri pitanja: *Što je naglasak? Koliko je naglasaka u hrvatskome književnom jeziku? Što je zanaglasna dužina?* Pored pitanja navedeni su i odgovori pa tako učenici ne trebaju listati udžbenik, tražeći odgovore na pitanja što je, također, vrlo pozitivno. Međutim, za razliku od prije analiziranoga udžbenika, u ovome se ne spominju razlike naglašavanja riječi u govorima hrvatskog jezika te se od učenika ne traži da uz učiteljevu pomoć uoče razliku u naglašavanju u svojem govoru i standardnom jeziku.

Ovaj se udžbenik razlikuje od prije analiziranoga i po tome što je u njemu analizi prednaglasnica i zanaglasnica posvećena jedna nastavna cjelina pod nazivom „Naglašene i nenaglašene riječi“. To je vrlo dobro jer se učenici dodatno ne opterećuju pojmovima *samoznačne i suznačne riječi*, a koncentriraju se i mogu bolje shvatiti što su prednaglasnice i zanaglasnice. I ova cjelina započinje pjesmom iz koje se kasnije crpe primjeri za pojašnjenje pojedinih pojmova. Na temelju primjera učenicima se ukazuje na to da nemaju sve riječi svoj naglasak pa se, prema tome, riječi dijele na naglasnice i nenaglasnice, a kako neke nenaglasnice mogu doći ispred ili iza naglasnica, one se dijele na prednaglasnice i zanaglasnice, a usto se navode vrste prednaglasnica i zanaglasnica. Kako bi učenici obratili pažnju na jezičnu kulturu i ispravno služenje jezikom, napominje se da zanaglasnice ne mogu stajati na početku rečenice. Naposljetku se pojašnjava pojam naglasne cjeline i kako se ona ostvaruje. Na kraju cjeline se također nalazi kutak „Ovo sada znam“ gdje su istaknuta sljedeća pitanja: *Što je naglasnica, a što je nenaglasnica? Koje su vrste nenaglasnica? Može li rečenica početi zanaglasnicom? Što čini naglasnu cjelinu?* Takav način ponavljanja sigurno može pridonijeti usustavljanju gradiva kako bi učenici stekli cjelovitu sliku naglasnoga sustava hrvatskog jezika.

U radnoj bilježnici koja prati udžbenik ima velik broj raznovrsnih zadataka koji pomažu učenicima utvrditi gradivo i steći navike ispravnog naglašavanja. Budući da se javljaju zadaci objektivnoga tipa, učenici trebaju podijeliti riječi na slogove, odgovoriti na pitanja, dopuniti tvrdnje, precrtati nepotrebno, označiti naglašene glasove i zanaglasne dužine, zaokružiti točne ili netočne odgovore, znakovima označiti naglaske. Međutim, u ovoj je radnoj bilježnici vidljiva maštovitost autora: u jednom zadatku naveden niz riječi i učenici trebaju označiti naglašeni glas u riječi. Riječ koja ne pripada nizu razlikuje se od drugih po

trajanju naglaska, a kako bi se učenici uvjerali u točan odgovor, trebaju ispuniti križaljku koja se sastoji od četiriju pitanja pa će se od prvih slova odgovora dobiti točan odgovor. Drugi je zanimljiv zadatak također vezan uz trajanje naglaska: učenici trebaju riječi u nizu razvrstati s obzirom na duljinu naglaska. Kada je riječ o zadacima vezanim uz naglašene i nenaglašene riječi, oni su također raznovrsni iako ih ima nešto manje nego onih vezanih uz naglasak. Na početku učenici iz teksta u tablicu trebaju ispisati po pet riječi naglasnica i nenaglasnica, a u drugom zadatku izvesti pokus i ispravno izgovoriti rečenice te povući strjelice prema riječima na koje u izgovoru prislanjaju. Zatim slijede dva zadatka u kojima učenici trebaju označiti naglasne cjeline i dopuniti tvrdnje koje se odnose na naučena pravila o nenaglasnicama. Budući da je u udžbeniku bilo istaknuto kako zanaglasnice ne mogu stajati na početku rečenice, autorice su uvrstile zadatak u kojemu učenici trebaju ispraviti sljedeće rečenice i obrazložiti zašto su one neispravne: *Se snalaziš? Ste me vidjeli jučer? Češ doći danas?* Ovaj se tip zadatka može pozitivno ocijeniti jer pomaže u razvijanju učenikove svijesti o jezičnoj kulturi te potiče na ispravnu uporabu zanaglasnica. Zadnji zadatak u nizu je križaljka na temu naglasnica, nenaglasnica, zanaglasnica i prednaglasnica koja pomaže učenicima usvojiti definicije i razlikovati te pojmove. Ako ispravno riješe križaljku, učenici trebaju dobiti konačno rješenje. Ovaj zadatak također može poslužiti i kao ponavljanje i utvrđivanje stečenog znanja.

4.1.2. Pristup akcentuaciji u srednjoj školi: 1. razred

U 1. razredu srednje škole učenici prije svega ponavljaju znanje o naglasnom sustavu hrvatskoga jezika stečeno u osnovnoj školi i produbljuju ga novim spoznajama. Za analizu udžbenika i radnih bilježnica za srednju školu poslužiti će udžbenik „Hrvatski jezik i književnost 1“ za 1. razred trogodišnjih strukovnih škola autora Dragutina Rosandića, udžbenik „Hrvatski jezik 1“ za četverogodišnje strukovne škole autorica Marine Čubrić i Marice Kurtak, udžbenik i radna bilježnica „Učimo hrvatski jezik 1“ za 1. razred gimnazija autorice Marine Čubrić te udžbenik i radna bilježnica „Fon-Fon 1“ za 1. razred gimnazija autorice Dragice Dujmović-Markusi.

Kao što je već spomenuto u trećem dijelu ovoga rada, pristup nastavi hrvatskoga jezika u srednjim strukovnim školama i gimnazijama se razlikuje. To je vidljivo i u udžbenicima. Kada je riječ o udžbeniku „Hrvatski jezik i književnost 1“ za 1. razred trogodišnjih strukovnih škola autora Dragutina Rosandića, kao što već sam naslov kaže, jezik i književnost nisu odvojeni, odnosno integrirani su u cjeloviti proces nastave hrvatskoga

jezika. U udžbeniku za trogodišnje strukovne škole akcentuaciji se pristupa uz pomoć pjesme „Moj dom“ Silvija Strahimira Kranjčevića čija se lirika obrađuje upravo u 1. razredu srednje škole. Na temelju prvog stiha pjesme učenici trebaju odrediti što čuju kada ga izgovaraju, odnosno prisjetiti se već stečenoga gradiva da se riječi različito izgovaraju, a njihov izgovor ovisi o njihovu glasovnom sustavu, naglasku i duljini. Zatim se učenikova pažnja obraća na naglašavanje jednosložnih, dvosložnih i višesložnih riječi te kako o broju slogova ovisi naglasak pa se od učenika traži da posebno izgovore jednosložne i višesložne riječi u pjesmi. Isto tako, učenikova se pažnja obraća i na nenaglašene riječi pa ih oni trebaju pronaći u pjesmi, a motivaciju završava zadatak vezan uz pronalaženje dugih i kratkih slogova u riječima Kranjčevićeve pjesme. Zatim se pojašnjava kako se razlikuju naglasak i dužina te naglašeni slog od nenaglašenoga, a nakon toga se daje definicija naglasaka. Analizirajući naglasni sustav, ne izostaju silazni i uzlazni naglasci, vrste naglasaka u hrvatskome standardnom jeziku i naglasak kao razlikovno sredstvo. Kada je riječ o mjestu naglasaka, učenici trebaju promotriti odabrane riječi Matoševe pjesme „Notturmo“ i prisjetiti se pravila raspodjele naglasaka. Nadalje, u nastavnoj se cjelini podsjeća na pomicanje ili prenošenje naglasaka, izgovornoj cjelini, naglasnicama i nenaglasnicama te prednaglasnicama i zanaglasnicama kao i na oblike riječi koji mogu biti prednaglasnicom ili zanaglasnicom. Nastavna se cjelina završava kutkom „Znam...“ koji ujedno može služiti i za ponavljanje jer je redosljedom istaknuto što je sve obrađeno u nastavnoj cjelini. Promatrajući nastavnu cjelinu i izneseno gradivo, može se steći dojam da je ono s neznatnim preinakama preneseno iz udžbenika za osnovnu školu ili jezičnog priručnika samo zato što to predviđa *Nastavni plan i program za trogodišnje strukovne škole*, a učenici ne dolaze do novih spoznaja nego se samo prisjećaju znanja stečenog u osnovnoj školi. S druge pak strane, ne treba zaboraviti da je riječ o trogodišnjim strukovnim školama gdje se, prije svega, manje sati posvećuje nastavi hrvatskoga jezika, a težište je obrazovanja usmjereno prema stručnim predmetima.

Analizirajući udžbenik „Hrvatski jezik 1“ za četverogodišnje strukovne škole autorica Marine Čubrić i Marice Kurtak, primjećuje se znatna razlika u pristupu. Naime, na početku nastavne cjeline obrađuju se sljedeći pojmovi: naglasak, jačina, dužina, visina, naglasci hrvatskoga standardnog jezika i znakovi kojima se oni označavaju. Zatim, kako je bilo riječi o vrstama naglasaka hrvatskoga jezika, učenici trebaju odrediti mjesto naglasaka navedenih riječi, a nakon što se pojasni razlika između silaznih i uzlaznih naglasaka, učenici trebaju odrediti i označiti vrstu naglasaka navedenim riječima: *nastajati, natječaj, nastavak, nastava; prašina, prašiti, prašnik, prašnjav*. Kako je u zadatku istaknuto, te su riječi s istim početnim slogom

odabrane namjerno kako bi se što bolje uočila razlika u naglasku. Zanimljivo je kako se, između ostalog, spominje i prozodija – znanstvena disciplina koja unutar fonologije istražuje naglasne pojave u jeziku. Ovo je jedan od signala da se pristup akcentuaciji u četverogodišnjim strukovnim školama razlikuje od onoga u trogodišnjim strukovnim školama. Zatim se podsjeća na pravila raspodjele naglasaka koja su popraćena zadatkom gdje uz pomoć navedenih pravila učenici trebaju označiti naglaske određenih jednosložnih, dvosložnih i višesložnih riječi. Budući da je, analizirajući naglasni sustav hrvatskoga jezika, neizbježno spomenuti i zanaglasnu dužinu, učenici trebaju usporediti dva oblika jedne riječi u rečenicama: *Nema jednog vojnika. Nema više vojnika.* Navodi se i koji oblici riječi imaju zanaglasnu dužinu pa prema tome gradivo se srednje škole ne razlikuje previše od gradiva osnovne škole. Kada je riječ o prednaglasnicama i zanaglasnicama, uvode se i dva nova naziva: *proklitike i enklitike* pa tako učenici saznaju i strane nazive za navedene pojmove te se uz analizu naglasne cjeline napominju pravila pravilne primjene nenaglasnica i zanaglasnica u govoru i pismu. Isto tako, autorice su udžbenika smatrale vrijednim podsjetiti učenike na pravila raspodjele naglasaka i tako podići svijest o važnosti ispravnog naglašavanja riječi te jezičnoj kulturi. Na kraju nastavne cjeline više se pažnje posvećuje naglasku, dužini i intonaciji kao razlikovnim sredstvima. U osnovnoj su školi učenici saznali da naglasak i dužina mogu biti vrlo važni pri određivanju značenja pojedinih riječi, a tim se dvama sredstvima u srednjoj školi dodaju fonem i rečenična intonacija. Budući da se na kraju svakog dijela nastavne cjeline najvažnije stvari sažimaju, za sva četiri razlikovna sredstva uvodi jedan naziv – prozodijska razlikovna sredstva. Prema tome, može se zaključiti kako se u udžbeniku za četverogodišnju strukovnu školu opširnije i detaljnije pristupa naglasnom sustavu, znanje stečeno u osnovnoj školi se proširuje, a usto se uvode novi stručni pojmovi koji novim spoznajama daju određenu težinu.

Budući da je Marina Čubrić autorica udžbenika i radne bilježnice „Učimo hrvatski jezik 1“ za 1. razred gimnazija, gradivo koje se obrađuje i tekst kojime se ono prezentira su isti. Razlika je samo u načinu obrade gradiva: u udžbeniku za gimnazije dijelovi gradiva na koje treba obratiti posebnu pažnju ili nešto zapamtiti, istaknuti su i uokvireni. Udžbenici iste autorice također se razlikuju i po tome što u udžbeniku za gimnazije na kraju nastavne cjeline postoji sažetak gradiva koje učenici trebaju usvojiti. Zanimljivo je kako je isti sažetak prenesen i u radnu bilježnicu koja prati udžbenik pa je to s jedne strane pozitivno jer učenici ne trebaju dodatno listati udžbenik tražeći potrebnu informaciju. S druge strane, može se postaviti pitanje je li to uistinu potrebno zbog ekonomičnosti i iskoristivosti prostora u radnoj

bilježnici koji bi se mogao posvetiti većem broju vježbi. Kada je riječ o zadacima u radnoj bilježnici, nema ih puno, nisu raznovrsni i može se steći dojam da nisu do kraja u skladu sa znanjem i vještinama koje bi trebali posjedovati učenici 1. razreda gimnazije. U prvom zadatku učenici trebaju odrediti mjesto naglasaka, zatim pravilno naglasiti zadane riječi, u trećem zadatku trebaju prekrížiti pogrešno naglašene riječi. Nadalje, od učenika se traži da u tablicu svrstaju zadane riječi prema kriteriju prednaglasnica i zanaglasnica. U zadatku koji slijedi navedeno je nekoliko rečenica u kojima treba odrediti naglasne cjeline te ih zaokružiti. U šestom zadatku učenici također trebaju odrediti naglasne cjeline, no to trebaju učiniti u odlomku romana „Lovac u žitu“ J. D. Salingera. Iako se radi o istom tipu zadatka gdje učenici trebaju pronaći naglasne cjeline te ih zaokružiti, pohvalno je da je za tu svrhu odabran književni tekst koji se obrađuje u 1. razredu gimnazije. Stoga, prethodni je zadatak u kojemu su učenici trebali zaokružiti naglasne cjeline u međusobno nepovezanim rečenicama suvišan i trebao bi se zamijeniti nekim drugim, zanimljivijim i svrhovitijim. Preostala su četiri zadatka u radnoj bilježnici – test s ponuđenim odgovorima, a učenici trebaju zaokružiti točan odgovor. Pitanja su sljedeća: *Kako se zove znanost koja proučava naglasak, dužinu i intonaciju u riječi i rečenicama?; Kakav naglasak mogu imati jednosložne riječi?; Dvosložne riječi mogu imati...; Što ne pripada u zanaglasnice?* Iako takav tip zadatka može poslužiti utvrđivanju znanja, može se steći dojam da je autorici udžbenika i radne bilježnice jednostavno ponestalo nadahnuća pa je uvrstila ta četiri pitanja da prostor ne ostane prazan, odnosno da ne bi u radnoj bilježnici bilo premalo vježbi vezanih uz naglasni sustav hrvatskoga jezika.

Kada se prelistaju udžbenik i radna bilježnica „Fon-Fon 1“ za 1. razred gimnazija autorice Dragice Dujmović-Markusi, može se utvrditi razlika između ovoga udžbenika i radne bilježnice te prije analiziranih udžbenika i radne bilježnice za 1. razred gimnazija. Naime, kada je riječ o gradivu, ono se zapravo ne razlikuje: ponavlja se znanje stečeno u osnovnoj školi o naglasku, naglasnom sustavu hrvatskoga standardnog jezika, naglasnoj cjelini, naglasnicama i nenaglasnicama, prednaglasnicama te zanaglasnicama. Međutim, u udžbeniku „Fon-Fon 1“ gradivo se ne iznosi samo na temelju određenih primjera nego je popraćeno vježbama. Na kraju se nastavne cjeline „Naglasak. Naglasna cjelina“ nalazi kutak „Znam – Ne znam“ koji se može pozitivno ocijeniti prije svega zbog igre riječi u naslovu. Tom se igrom riječi učenik potiče da sam sebe provjeri i utvrdi što zna, a što ne zna pa može tome posvetiti više pažnje. Dotičnu nastavnu cjelinu prate sljedeći zadaci: *1. U svojoj bilježnici rastavite sljedeće riječi na slogove: slama, dom, prilozi, kapetan, rat. U svakoj riječi podcrtajte naglašeni slog; 2. Naglašenim slogovima iz prethodnoga zadatka odredite: a)*

trajanje (*dugi ili kratki*), *b*) intonaciju (*silazna ili uzlazna*); 3. *Objasnite što čini naglasnu (izgovornu) cjelinu*. U nastavnoj se cjelini „Naglašene riječi“ učenici prisjećaju naglasnog sustava hrvatskoga jezika i osnovnih pravila o mjestu naglasaka, a cjelina se ponajviše temelji na zadacima i samostalnom zaključivanju. Uključena su čak četiri zadatka gdje učenici trebaju ispuniti tablice prema sljedećim uputama: 1. *Rastaviti na slogove riječi sir, med, prilagoditi, prodavati, odrediti trajanje naglašenih slogova, odrediti intonaciju*; 2. *Odrediti trajanje slogova i intonaciju sljedećih jednosložnih riječi: rat, mir, som, rat*; 3. *Odrediti trajanje naglašenih slogova i intonaciju sljedećih višesložnih riječi: utjeha, neprijatelj, bajka, tama*; 4. *Odrediti trajanje naglašenih slogova i intonaciju sljedećih višesložnih riječi: daljina, ljepota, prijateljstvo, Slavonac*. Usto se naglašava kako katkad o naglasku može ovisiti značenje riječi pa učenici trebaju usporediti parove: *grād - grād; kùpiti - kúpiti; lük - lûk*. Ova se nastavna cjelina također završava kutkom „Znam – Ne znam“, a zadaci su sljedeći: 1. *Navedite četiri vrste naglasaka u hrvatskome jeziku. Za svaku vrstu naglasaka u bilježnicu zapišite pripadajuću oznaku*; 2. *Naglascima označite sljedeće riječi: lom, dim, dom, miš. Kako glasi pravilo o naglašavanju jednosložnih riječi?*; 3. *Naglascima označite sljedeće riječi: dama, pravda. Koji naglasci mogu stajati na prvom slogu višesložne riječi?* Za razliku od prije analiziranih udžbenika, u ovome je nenaglašenim riječima posvećena jedna nastavna cjelina što se može pozitivno ocijeniti jer se podjelom gradiva olakšava proces usvajanja. Kako je u ovoj cjelini riječ o prednaglasnicama i zanaglasnicama, njihova je podjela prikazana u tablici što je preglednije i pomaže bržem pamćenju vrsta i oblika riječi koje mogu biti prednaglasnicama ili zanaglasnicama. Kako svaku nastavnu cjelinu prati kutak „Znam – Ne znam“, u ovoj su nastavnoj cjelini zadaci sljedeći: 1. *Objasnite razliku između prednaglasnica i zanaglasnica*; 2. *Rastavite sljedeće rečenice na naglasne (izgovorne) cjeline: Ne znam što se jučer dogodilo. Pred kućom mi leži pas. Dokaži si da možeš*; 3. *Iz rečenica iz prethodnoga zadatka ispišite: a) riječi koje imaju vlastiti naglasak; b) prednaglasnice; c) zanaglasnice*. Važno je naglasiti kako je izneseno gradivo o naglasnom sustavu hrvatskoga jezika sažeto i usustavljeno u sheme i tablice, a posebna se pažnja posvećuje pravopisu, odnosno pisanju nenaglasnica i primjerima ispravnog te pogrešnog pisanja što se također može ocijeniti vrlo pozitivno jer tako učenici imaju sve što im treba na jednom mjestu te ne trebaju listati priručnike kad dolazi do nedoumica u pravogovoru ili pravopisu. Kada je riječ o radnoj bilježnici, zadaci su u njoj raznovrsni i ima ih mnogo. Učenici trebaju rastaviti na slogove navedene riječi, dopuniti rečenice, ispuniti tablice, zaokružiti točne odgovore, označiti naglaske iznad riječi, objasniti jesu li pravilno naglašene pojedine riječi, razvrstati riječi prema naglascima, navesti značenje riječi koji imaju isti oblik, a drugačiji naglasak, odgovoriti na teorijska pitanja o

prednaglascima i zanaglascima te zaokružiti ih u navedenim rečenicama. Nakon što se cjelovito promatra način iznošenja gradiva u udžbeniku te zadaci u radnoj bilježnici, može se pretpostaviti da nakon što se obradi gradivo i riješe zadaci, učenici trebaju steći cjelovitu sliku o naglasnom sustavu hrvatskoga standardnog jezika, posjedovati usustavljeno znanje o pravilima naglašavanja te steći naviku pravilnog naglašavanja te postati svjesni važnosti pravilnog naglašavanja za sporazumijevanje u svakodnevnim životnim situacijama.

4.2. Pristup akcentuaciji u udžbenicima i radnim bilježnicama litavskoga jezika

4.2.1. Pristup akcentuaciji u osnovnoj školi: 5.-6. razred⁴¹

Kao što je bilo riječi u trećemu dijelu ovoga rada, s naglascima se litavski učenici susreću već u 5. razredu osnovne škole kada se počinje sa sustavnim pristupom litavskome jeziku. U Litvi, kao i u Hrvatskoj, ne postoji jedan udžbenik osnovnoga predmeta obrazovanja pa će se tako analizirati sljedeći udžbenici za 5. i 6. razred: „Lietuvių kalba 5“ / „Lietuvių kalba 6“ – „Litavski jezik 5“ / „Litavski jezik 6“ (autori: Jūratė Sirtautienė, Vytautas Sirtautas, Vytautas V. Sirtautas), „Žaidžiu žodžiu 5“ / „Vėl žaidžiu žodžiu 6“ – „Poigravam se riječju 5“ / „Opet se poigravam riječju 6“ (autorice: Vida Marčišauskaitė, Danguolė Mikulėnienė, Jurgita Petrauskaitė).

Prema litavskome „Nastavnome planu i programu za osnovno obrazovanje“, u 5. i 6. razredu osnovne škole učenici uče razlikovati i pravilno izgovarati kratke i duge samoglasnike, zvučne i bezvučne suglasnike, diftonge te odrediti naglašeni slog u riječi. Promatrajući udžbenike i radne bilježnice, može se zaključiti da oni slijede odrednice nastavnoga plana i programa i nakon tih dviju godina obrazovanja učenici usvajaju osnovno znanje o naglasnome sustavu litavskog jezika. Budući da su smjernice nastavnoga plana i programa dosta apstraktne, znanja koja učenici steknu u 5. i 6. razredu pa tako i u ostalim razredima osnovne škole, najbolje se vide iz udžbenika. Naime, u 5. razredu učenici prije svega uče odrediti naglašeni slog u riječi te saznaju kako mjesto naglaska može mijenjati značenje riječi, npr. árti laũkà (hr. *orati polje*) i artì miško (hr. *blizu šume*), a isto tako i pomaže razlikovati oblike riječi, npr. tù tyli (hr. *ti šutiš*) i jìs tỹli (hr. *on šuti*). Zatim se učenicima pojašnjava koje vrste naglaska postoje u litavskome jeziku i kako se one označavaju te se napominje kako dugi naglašeni slogovi imaju intonaciju koja ovisi o poziciji

---

⁴¹ Napomena: Budući da se u litavskome *Nastavnom planu i programu* ciljevi, zadaci i postignuća odnose na dvije godine školovanja, odnosno dva razreda, prema tome će se na isti način uspoređivati i pristup akcentuaciji u udžbenicima i radnim bilježnicama litavskoga jezika.

naglaska u slogu, odnosno o naglašenom početku ili kraju sloga. Pored naglaska, intonacija u litavskome jeziku također može imati razlikovnu funkciju, i to razlikovanja oblika riječi, npr. *láuik pietĩ* (hrv. čekaj ručak) i *varýti laũk* (hrv. tjerati van). Nadalje, u 6. se razredu pažnja je posvećena kratkim i dugim slogovima i njihovu naglašavanju pa se napominje da broj slogova u riječi određuje broj samoglasnika ili diftonga u riječi, stoga nositelji sloga mogu biti samoglasnici ili diftonzi, a suglasnika u slogu može i ne biti. Kako bi učenici lakše razlikovali duge i kratke slogove, pojašnjava se da je nositelj kratkoga sloga kratki samoglasnik, a nositelji dugog sloga mogu biti dugi samoglasnici ili diftonzi. Usto se pojašnjava kako se kratki naglasak u litavskome jeziku označava samo jednim znakom – gravisom, a dugi se naglasci označavaju akutom (ako je nositelj sloga diftong i naglašen je njegov prvi dio, npr. *láuikti* – hrv. čekati) ili cirkumfleksom (ako je nositelj sloga diftong i naglašen je njegov drugi dio, npr. *laũk!* – hrv. van!). Međutim, bez obzira na to da je gradivo isto, u udžbenicima se njemu pristupa na dva različita načina.

Analizirajući udžbenike „Lietuvių kalba 5“ / „Lietuvių kalba 6“ – „Litavski jezik 5“ / „Litavski jezik 6“, vidljiv je, prije svega, poseban pristup osnovama naglasnoga sustava litavskog jezika jer autori potiču učenike da sami dolaze do pojedinih definicija, zaključaka, pravila. Ta se dva udžbenika ističu velikim brojem vježbi, a minimalnom količinom gradiva što je svakako pozitivno jer će pomoću izgovornih i pisanih vježbi učenici bolje i brže zapamtiti najvažnije dijelove gradiva koji su ujedno i uokvireni. Isto tako treba napomenuti kako se u udžbeniku za 5. razred gotovo svi zadaci temelje na pravilnom čitanju i naglašavanju riječi te prepoznavanju značenja ili oblika riječi ako se radi o istopisnicama, a tek nekoliko ih je pisanih. Kod pisanih zadataka učenici trebaju prepisati u bilježnice kratke tekstove pa označiti naglaske iznad svake riječi ili prepisati u bilježnice pojedine riječi, označiti naglaske te smisliti po jednu ili više rečenica u kojima će se upotrijebiti spomenute riječi. Kada je riječ o udžbeniku za 6. razred, zadaci su u njemu raznovrsniji pa se na jednu vježbu nadovezuje nekoliko zadataka, a učenici se potiču na samostalan rad. Stoga se od učenika traži da na temelju naglašanih samoglasnika u navedenim imenima djevojaka zaključe o čemu ovisi dužina ili kraćina sloga. Zatim, prema kratkom odlomku teksta Selme Lagerlöf učenici trebaju riješiti sljedeće zadaće: 1. Razgovijetno ga pročitati, 2. Riječi iz prve rečenice podijeliti na slogove, 3. Podcrtati kratke slogove jednom crtom, a duge slogove dvjema crtama, 4. Svojim riječima objasniti što bi mogle značiti riječi: *bajke i pjesme napustile su kuću* (radi se o preminuloj baki koja je vjerojatno znala puno bajki i pjesama pa je glavnom liku žao što kod kuće neće više biti tako veselo kao što je bilo prije). Slične

zadatke ima i drugi kratak tekst u udžbeniku koji govori o štetnosti predugog gledanja u televizor ili računalo te iz koje udaljenosti bismo u njih trebali gledati. Prema tome, učenici ne samo što trebaju prepisati iz teksta deset riječi s naglašenim kratkim slogom, nego se potiču na raspravu koliko sati dnevno provode pred televizorom ili računalom te iz koje udaljenosti ih gledaju. Kada je riječ o vježbama čitanja i naglašavanja, učenici trebaju ne samo pravilno čitati i naglašavati kratke i duge slogove, nego i objasniti zašto su riječi naglasili upravo tako, a ne drugačije. Budući da udžbenik prati radna bilježnica, u njoj se vježbe ne razlikuju puno od onih u udžbeniku: u radnoj bilježnici ima manje usmenih vježbi, a više pisanih pa tako učenici trebaju označiti naglašeni slog u riječi, odrediti duge i kratke slogove, označiti naglaske u riječi ili pak pročitati tekst u kojemu su sve riječi naglašene pa pronaći one riječi koje se naglašavaju prema pravilima koja učenici nisu još učili. Naposljetku se može zaključiti kako su autori udžbenika i radne bilježnice manje usmjereni prema suhoparnom iznošenju gradiva, a više pažnje posvećuju vježbama i zadacima kako bi učenici što ranije stekli navike pravilnoga naglašavanja.

Udžbenici se „Žaidžiu žodžiu 5“ / „Vël žaidžiu žodžiu 6“ – „Poigravam se riječju 5“ / „Opet se poigravam riječju 6“ od prije analiziranih udžbenika razlikuju strukturom nastavne cjeline. Prije svega, treba reći da nastavna cjelina u ovome udžbeniku počinje uvodom pod nazivom „Danas ćemo...“ što znači da se ukratko predstavljaju glavne točke te nastave, odnosno zadaci ili koraci koji će se proći tijekom te nastavne cjeline. Zatim slijede dijelovi nastavne cjeline: „Igramo se i učimo“ – dio kojime se iznosi gradivo, „Zapamtite!“ i „Važno je!“ – dijelovi kojima se upozorava na najvažnije informacije koje treba zapamtiti, „Uradimo“ – dio koji je posvećen vježbama, na kraju cjeline izdvajaju se neke jezične zanimljivosti u kutku „Zanimljivo je!“, a po potrebi se u marginama upućuje na pravopis ili pravogovor u četverokutnicima koji podsjećaju na ljepljive listiće za bilješke, a nazivi su „Učimo pisati“ te „Učimo izgovarati“. Takvom koncepcijom nastave, odnosno učenjem kroz igru autorice udžbenika su zasigurno htjele što je više moguće približiti gradivo učenicima koji su u dobi od 11 ili 12 godina pa im je takav način poučavanja prihvatljiviji i zanimljiviji od onoga koji se temelji samo na iznošenju informacija i rješavanju zadataka. Također, može se reći da udžbenici nisu monotoni – u njima ima podosta slika i fotografija iako one katkad nisu izravno povezane s gradivom i mogu odvući pažnju, no kreativan i inovativan profesor mogao bi ih iskoristiti u didaktičke svrhe. Gradivo je u udžbenicima predstavljeno na pregledan način – pomoć učeniku pružaju tablice i sheme, a zadaci koji ih prate raznovrsni su i potiču učenike na rad. Pored zadataka vezanih uz podjelu riječi na slogove, označavanje naglašenog sloga,

dugih i kratkih slogova, označavanje naglasaka znakovima, tu su i zadaci koji pobuđuju kod učenika natjecateljski duh pa tako nekoliko učenika može sudjelovati u natjecanju čitanja i pravilnog izgovaranja dugih i kratkih samoglasnika. Isto tako, učenicima se predlaže da svi prate jednu televizijsku emisiju i bilježe izgovorne pogreške koje se javljaju u spikerovu govoru, a dobiveni se rezultati uspoređuju s rezultatima ostalih učenika i diskutiraju zajedno s profesorom u razredu. Iako oba udžbenika slijede „Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje“, treba napomenuti kako se u udžbeniku za 6. razred javljaju dvije teme koje se nastavnim planu i programu ne predviđaju za 6. razred, nego za više razrede osnovne škole. Naime, riječ je o pravilu naglašavanja predzadnjeg sloga u riječi kod imenskih riječi i glagola čime se odstupa od nastavnoga plana i programa. Kod takvih se odstupanja može postaviti pitanje kako bi učenici shvatili gradivo koje nije predviđeno za njihove mogućnosti zapažanja i usvajanja ako se nastavnim planom i programom predviđa drugačije? Bez obzira na to što se u svakome razredu javljaju učenici vješti u primjećivanju i zaključivanju, dodatne bi ih informacije kojima treba posvetiti posebnu pažnju zbunile pa oni ne bi znali što trebaju usvojiti sada, a što će se morati usvojiti u višim razredima osnovne škole. Kada je riječ o radnim bilježnicama, u njima se, kao i u prije analiziranim, javljaju razni praktični zadaci vezani uz usvojeno gradivo, a neki se od zadataka nadovezuju na prethodni, osobito kada se traže objašnjenja zašto se neke riječi naglašavaju upravo tako, a ne drugačije. To ujedno potiče učenike na razvijanje vlastitoga mišljenja i potiče razvijanje vještine usmenog ili pismenog izražavanja što je vrlo pozitivno.

4.2.2. Pristup akcentuaciji u osnovnoj školi: 7.-8. razred

Akcentuacija u litavskoj osnovnoj školi ne izostaje ni u 7. ni u 8. razredu gdje se naglasak stavlja na ponavljanje znanja o naglašavanju dugih i kratkih slogova te se ona produbljuju novim spoznajama o naglascima litavskoga jezika, a samim time se podiže svijest o naglasnoj normi te pravilnom naglašavanju. Analizi udžbenika i radnih bilježnica za 7. i 8. razred osnovne škole poslužit će udžbenici „Lietuvių kalba 7 / Lietuvių kalba 8“ - „Litavski jezik 7“ / „Litavski jezik 8“ (autorice: Elena Palubinskienė i Giedrė Čepaitienė) i udžbenici „Lietuvių kalba 7“ / „Lietuvių kalba 8“ – „Litavski jezik 7“ / „Litavski jezik 8“ (autori: Vida Marcišauskaitė, Danguolė Mikulėnienė, Jurgita Petrauskaitė, Vaida Kainauskienė, Rimydas Sruogis, Regina Rinkauskienė).

Kada je riječ o udžbenicima i radnim bilježnicama „Lietuvių kalba 7 / Lietuvių kalba 8“ - „Litavski jezik 7“ / „Litavski jezik 8“ (autorice: Elena Palubinskienė i Giedrė

Čepaitienė), oni manje ili više slijede odrednice nastavnoga plana i programa, no i u njima se javljaju pojedina odstupanja. U udžbeniku za 7. razred naglasak se stavlja na ponavljanje znanja o naglašavanju dugih i kratkih slogova te kojim se znakovima označavaju kratki i dugi naglasak, stoga se novo gradivo ni ne iznosi. Vježbe kojima se utvrđuju spoznaje o naglašavanju dugih i kratkih slogova slične su onima u 6. razredu gdje se od učenika traži da podcrtaju naglašeni slog u riječi, označe naglasak ili objasne značenje riječi ako se radi o istopisnicama. Svakako treba obratiti pažnju na vježbu pod nazivom „Vesela vježba“ koja se sastoji od nekoliko zadataka. Ova se vježba temelji na kratkoj šaljivoj pjesmi u kojoj se pjesnik poigrava riječima. Kako bi se postigao željeni zvučni efekt, kod svake je riječi označeno mjesto naglasaka i vrsta naglasaka. Učenici ponajprije trebaju pravilno pročitati pjesmu i zabilježiti pravogovorne pogreške koje čine njihovi prijatelji u razredu. Zatim trebaju pojasniti naglasak pojedinih novotvorenica, odnosno prema kojim se naglasnim pravilima one naglašavaju. Treći je zadatak vezan uz novotvorenice pa ih učenici trebaju prepoznati i obrazložiti svrhu uporabe neobičnih, novotvorenih riječi. Naposljetku su navedena četiri kratka dijaloga iz kojih se vidi da su mala djeca sklona stvaranju novih riječi koje svakako odgovaraju tvorbenim mogućnostima litavskoga jezika. Prema tome, učenici se potiču da se prisjete nekih svojih novotvorenica koje su stvorili u djetinjstvu. Budući da u udžbeniku nema puno zadataka, učenici bi trebali posegnuti u radnu bilježnicu u kojoj se nalaze različiti zadaci: učenici trebaju podijeliti riječi na slogove, označiti naglascima navedene riječi, označiti silazne ili uzlazne naglaske u riječi, označiti naglaske u riječi i svrstati ih prema pravilima naglašavanja kratkih i dugih slogova. Međutim, u radnoj se bilježnici nalaze i mješovite vježbe, odnosno u tekstu o prištevima. Budući da se mladi ljudi u 7. ili 8. razredu već nalaze u pubertetu, taj bi im tekst trebao biti zanimljiv i aktualan jer su prištevi najčešći problem koji se veže uz pubertet. Osim toga što učenici u tekstu trebaju podcrtati naglašene slogove i označiti kratki naglasak, oni trebaju odgovoriti na pitanja kojom se vježba razumijevanje teksta. Ponajprije, treba odrediti adresat ovoga teksta i obrazložiti svoje mišljenje, zatim treba odrediti pogrešan način borbe protiv prišteva koji je naveden u tekstu te kako autorica teksta pokušava dokazati da je taj način zaista pogrešan i, na kraju, učenici trebaju odrediti načine liječenja prišteva koji se sugeriraju u tekstu i obrazložiti svoje mišljenje o tome koji im se način od onih ponuđenih čini najboljim. Skupinu vježbi u radnoj bilježnici objedinjuju zadaci za samostalan rad uz tekst o novom načinu poučavanja naglascima litavskoga jezika, i to pomoću računalnih igara. Ispod teksta nalaze se pitanja vezana provjeru razumijevanja teksta: 1. Odredi temu članka; 2. Svojim riječima opiši probleme s kojima su se susreli autori igre; 3. Odredi barem dvije svrhe računalne igre; 4.

Koja je svrha članka?; 5. Kome bi mogla namijenjena ova računalna igra? Obrazloži svoj odgovor; 6. U članku se radi o dvjema igrama, odredi njihove poveznice; 7. Zamisli da imaš mogućnost komentirati ovaj članak pa napiši komentar; 8. Jesi li zainteresiran za tu računalnu igru? Da? Ne? Obrazloži. Budući da je sada život nezamisliv bez najnovijih tehnologija, autorice radne bilježnice odabrale su tekst koji se i tematski (naglasci), a i svojom aktualnošću (najnovije tehnologije, internetski komentari) zaista uklapa u današnju situaciju te interese današnjih školaraca. Druga zadaća, vezana uz ovaj tekst, podrazumijeva da učenici trebaju iz teksta ispisati po pet riječi koje se naglašavaju prema sljedećim pravilima: a) naglašeni je slog kratak; b) naglašeni je slog dug, a nositelji su sloga samoglasnici *a* ili *e*; c) naglašeni je slog dug, naglašen je prvi dio diftonga – silazni naglasak; d) naglašeni je slog dug, naglašeni je drugi dio diftonga – uzlazni naglasak; e) naglašeni je zadnji slog riječi, naglašeni je slog dug. Budući da se nastavna cjelina „Osnovna pravila naglašavanja dugih i kratkih slogova“ nalazila u sklopu cjeline „Ponavljamo i utvrđujemo znanja iz fonetike i akcentuacije“, zadnja su dva zadatka vezana uz pravogovor i pravopis pa učenici trebaju odrediti koliko je u nazivu računalne igre „Tada Blinda. Kirčiavimas“ kratkih samoglasnika *i*, koliko je dugih samoglasnika te miješanih diftonga (samoglasnik + suglasnik). Zadnji je zadatak posvećen pravopisu pa učenici trebaju u praznine upisati glasove koji su izostavljeni u pojedinim riječima. Budući da se litavski pravopis temelji na fonetskim, morfološkim i etimološkim (korijenskim) načelima⁴², usvajanje je pojedinih pravopisnih pravila neizostavno u procesu poučavanja litavskom jeziku.

Za razliku od 7. razreda naglascima se veća pažnja posvećuje u 8. razredu što je vidljivo i iz udžbenika i radne bilježnice istih autorica za 8. razred. Kada je riječ o udžbeniku, cjelina „Učimo naglašavati riječi“ počinje ponavljanjem dosada stečenih znanja o naglašavanju dugih i kratkih slogova pa uz kratak test iz teorije slijede raznovrsne praktične vježbe uz koje se nadovezuju i vježbe u radnoj bilježnici. Zatim slijedi novo gradivo, i to: naglašavanje L jd. i mn., naglašavanje L jd. i mn. prema naglasku u D mn., pravilo naglaska predzadnjeg sloga: imenske riječi, prezent i perfekt glagola, učimo se služiti akcentuacijskim rječnicima, naglašavanje stranih riječi. Kako bi se učenici potaknuli na pravilno naglašavanje L jd. i mn. autorice udžbenika odabrale su tekst litavskog jezikoslovca u kojemu se analiziraju najveći problemi naglašavanja s kojima se susreću govornici litavskog jezika. Ističe se kako se u mnogim litavskim govorima naglasak sa zadnjeg sloga pomiče na predzadnji te na ostale

---

⁴² KNIŪKŠTA, Pranas, LYBERIS, Antanas (2007) *Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas*. Kaunas: Šviesa. Str. 3.

slogove pa se najčešće griješi pri naglašavanju L jd. i mn., I jd. te A mn., a kako ne bi došlo do pogrešaka, treba zapamtiti tri najvažnija pravila. Prema tome, prvenstveno, treba znati kako se naglašava D mn. u kojemu se griješi najmanje pa se tako prema analogiji može naučiti i naglašavanje L jd. i mn. Zatim, treba naučiti pravilo naglašavanja predzadnjeg sloga i na kraju naučiti služiti se akcentuacijskim rječnicima jer se u njima pokraj natuknice navodi i tip naglasne paradigme. Kako bi učenicima bilo lakše zapamtiti naglašavanje riječi kod kojih se najčešće griješi, u udžbeniku se pod „Veselom vježbom“ navode kratke rimovane pjesmice koje bi se trebale zapamtiti kako bi se govorilo lijepim jezikom. Iste se takve pjesmice pojavljuju i u nastavnoj cjelini „Naglašavanje stranih riječi“ jer se mnoge od njih, što pod utjecajem mjesnih govora, što pod utjecajem razgovornoga stila, naglašavaju u predzadnjem slogu poput *studeñtas* – hr. student, *filosòfas* – hr. filozof ili u zadnjem slogu poput *dramà* – hr. drama, *damà* – hr. dama, a govornici prebacuju naglasak na prvi slog (u riječi student) ili na drugi slog (u riječi filozof). Kod dvosložnih riječi naglasak se pomiče s drugog sloga na prvi što je pogrešno. Kada je riječ o količini gradiva, treba reći da ga nema previše, onoliko koliko je potrebno jer se više pažnje posvećuje vježbama pomoću kojih se praktično stječu navike pravilnog naglašavanja jer napamet naučena naglasna pravila ne vrijede ništa ako se ona ne primjenjuju u praksi. Prema tome, i raznovrsne vježbe u udžbeniku i radnoj bilježnici usmjerene su prema osnovnim ciljevima nastave akcentuacije u 8. razredu. Budući da se radi o teže usvojivim segmentima naglasnoga sustava litavskog jezika, u pojedinim vježbama učenici trebaju podcrtati te oblike riječi koje su oni navikli naglašavati drugačije, a to se posebno odnosi na I jd. i A mn. te na strane riječi. Na učenje na pogreškama nadovezuje se i zadatak u kojemu učenici trebaju ispraviti pogreške u naglašavanju stranih riječi kod sportskih komentatora. Budući da se velik dio sportskih utakmica komentira uz izravan prijenos, u govoru se sportskih komentatora nerijetko javljaju pravogovorne greške pa zadaci ispravljanja, prije svega, pridonose suzbijanju monotonije u nastavi, a i potiču učenike da, prateći razne televizijske emisije, i sami obraćaju pažnju na govor te izbjegavaju najčešće pogreške. Kao što je u radnoj bilježnici za 7. razred, tako i u onoj za 8. razred, cjelina završava zadacima za samostalan rad koji su slični onima iz radne bilježnice za 7. razred. Učenici trebaju pročitati tekst i odgovoriti na pitanja vezana uz razumijevanje teksta, a kako se radi o višem razredu, tekst je automatski dulji pa i pitanja ima više. Ostala su dva zadatka posvećena naglascima pa se tako od učenika traži da se prisjete pravila naglašavanja predzadnjeg sloga i naglasnim znakovima označe naglaske L. jd., I jd. te A. mn. pojedinih riječi. Zadnji zadatak sadrži kratak tekst gdje učenici trebaju označiti naglaske svim riječima,

osim prijedlozima, veznicima i česticama, a uz pojedine riječi naveden je i tip naglasne paradigme.

Udžbenici „Lietuvių kalba 7“ / „Lietuvių kalba 8“ – „Litavski jezik 7“ / „Litavski jezik 8“ (autori: Vida Marcišauskaitė, Danguolė Mikulėnienė, Jurgita Petrauskaitė, Vaida Kainauskienė, Rimoldas Sruogis, Regina Rinkauskienė) slijede strukturu nastavnih cjelina kakva je u udžbenicima „Poigravam se riječju 5“ te „Opet se poigravam riječju 6“, no u 7. i 8. razredu novo se gradivo ne usvaja kroz igru, a i sadrže manje slika nego udžbenici za 5. i 6. razred. Kao što je prije utvrđeno, u 7. se razredu posvećuje manje pažnje naglascima nego u 8. razredu, no pristup se gradivu u ovim udžbenicima razlikuje od prije analiziranih. Kada je riječ o strukturi nastavne cjeline, mogu se izdvojiti sljedeći dijelovi: „Danas ćemo...“, „Ponovit ćemo i naučit ćemo...“, „Važno je!“, „Uradimo“, „Zanimljivo je!“. Budući da je pri učenju vrlo važan kontinuitet, kontinuirana je struktura nastavne cjeline također važna jer ona učenicima pruža preglednost i pomaže bržem usvajanju najvažnijih dijelova nastavne cjeline. Isto tako, u 7. i 8. razredu najvažniji su dijelovi gradiva sistematizirani i svrstani u tablice ili je najvažnija informacija uokvirena kako je učenici ne bi zanemarili. Treba napomenuti kako se u udžbenicima za 7. i 8. razred iznosi više teorijskih spoznaja i pravila važnih za pravilno naglašavanje riječi pa se prema tome razlikuju i teme nastavnih cjelina. Za razliku od prije analiziranih udžbenika, u 7. se razredu pažnja posvećuje pravilnom naglašavanju samoglasnika *a* i *e* koji mogu biti i kratki i dugi te sustavnom naglašavanju riječi što podrazumijeva primjenu jednog od najvažnijih naglasnih pravila litavskoga standardnog jezika, tzv. pravila naglašavanja predzadnjeg sloga za naglašavanje imenskih riječi i stranih riječi. U 8. razredu naglasak se stavlja na naglasnu normu, pravilno naglašavanje, usporedbu karakteristika naglašavanja mjesnog govora iz kojeg potječu učenici i naglašavanja u standardnom jeziku te na primjenu tzv. pravila naglašavanja zadnjeg sloga. Analizirajući vježbe u udžbeniku i u radnoj bilježnici, može se zaključiti da u 7. i 8. razredu učenici gotovo u svim vježbama trebaju pojasniti naglasak kojim su označili pojedine riječi, koja su naglasna pravila primjenjivali što znači da se potiče svjesna, a ne automatska primjena naglasnih pravila što je svakako pozitivno. S druge pak strane, dotični udžbenik za 8. razred jednim je korakom ispred nastavnoga plana i programa jer se s pravilom naglašavanja zadnjeg sloga učenici upoznaju u završnim razredima osnovne škole pa se može postaviti pitanje je li to opravdano. No, takvo se pitanje već postavljalo i pri analizi udžbenika „Opet se poigravam riječju 6“ gdje su se učenici upoznali s pravilom naglašavanja predzadnjeg sloga što je predviđeno za 7., odnosno 8. razred što je pomalo čudno. Međutim, kako se u litavskom

nastavnom planu i programu nastavni ciljevi i postignuća predviđaju za dvije godine obrazovanja, može se pretpostaviti da profesori mogu sami odlučiti koje će dijelove obrađivati i kojim redoslijedom, i to s obzirom na mogućnosti cijeloga razreda i pojedinih učenika.

4.2.3. Pristup akcentuaciji u osnovnoj školi: 9.-10. razred

Prema litavskom „Nastavnom planu i programu za osnovno obrazovanje“, u završnim se razredima osnovne škole utvrđuju znanja o naglasnom sustavu litavskoga jezika, stoga bi učenici trebali bez prepreka prepoznavati silaznu i uzlaznu intonaciju, naučiti naglašavati imenske riječi, glagole i nepromjenjive vrste riječi, znati označiti naglaske oblika imenskih riječi kada je u akcentuacijskom rječniku naveden tip naglasne paradigme te primjenjivati tzv. pravila naglašavanja predzadnjeg i zadnjeg sloga. Kako se navedeni ciljevi ostvaruju u praksi, vidjet će se iz analize udžbenika i radnih bilježnica „Tėvynė – tai kalba 9“ / „Tėvynė – tai kalba 10“ - „Gdje je jezik, tu je domovina 9“ / „Gdje je jezik, tu je domovina 10“ (autorice: Regina Koženiauskienė, Danguolė Mikulėnienė, Regina Rinkauskienė) i „Lietuvių kalba 9“ / „Lietuvių kalba 10“ – „Litavski jezik 9“ / „Litavski jezik 10“ (autori: Audronė Razmantienė, Vida Marcišauskaitė, Jurgita Petrauskaitė, Asta Leskauskaitė).

Kada je riječ o udžbenicima i radnim bilježnicama „Tėvynė – tai kalba 9“ / „Tėvynė – tai kalba 10“ - „Gdje je jezik, tu je domovina 9“ / „Gdje je jezik, tu je domovina 10“ (autorice: Regina Koženiauskienė, Danguolė Mikulėnienė, Regina Rinkauskienė), treba napomenuti kako su oni podijeljeni na sedam cjelina: 1. Ponavljam ono što već znam, 2. Učim javno govoriti, 3. Učim čitati tekstove s razumijevanjem, 4. Učim pisati tekstove, 5. Proučavam sintaksu i interpunkciju, 6. Proučavam i ocjenjujem jezičnu okolinu, 7. Ponavljam ono što sam naučio⁴³. Pored glavnog udžbenika postoji poseban udžbenik u kojemu su navedeni tekstovi raznih vrsta i žanrova te razne tematike koji služe za razne vrste vježbi. Kao što se vidi iz naziva spomenutih dijelova, naglasci se u završnim dvama razredima osnovne škole stavljaju na govorenje, čitanje, pisanje, sintaksu i interpunkciju, karakteristike litavskih narječja i litavskoga jezika, jezične promjene i očuvanje litavskog jezika. Budući da je pravogovor neizostavan dio javnoga govora, naglasni sustav se analizira u sklopu cjeline *Učim javno govoriti*. U udžbeniku za 9. razred akcentuaciji je posvećeno pet nastavnih cjelina, od koji je prva pod nazivom „Znam da je ispravan govor temelj uvjerljivoga govora“.

---

⁴³ Napomena: Budući da se nakon završetka 10. razreda, odnosno cjelokupnog osnovnog obrazovanja učenici polažu ispite tzv. *Provjera znanja stečenog osnovnim obrazovanjem* iz litavskoga jezika i matematike, 7. se cjelina u udžbeniku za 10. razred zove „Ponavljam ono što sam naučio od 5. do 10. razreda“ koja je ujedno i priprema za provjeru znanja.

Budući da je u nazivu nastavne cjeline upotrijebljen glagol *znam*, to upućuje na kratko prisjećanje na osnove naglasnoga sustava litavskog jezika. Ostale su četiri nastavne cjeline posvećene pravilima naglašavanja i njihovoj primjeni pa se tako u dvjema nastavnim cjelinama proširuje znanje o osnovnim pravilima naglašavanja, a o ostalim dvjema analiziraju se tipovi naglasnih paradigmi. U udžbeniku za 10. razred obrađuje se naglašavanje priloga, glagola i participa, odnosno glagolskog pridjeva radnog i trpnog te glagolskih pridjeva sadašnjeg i prošlog (u litavskome jeziku i glagolskog pridjeva budućeg), a isto tako učenici se upoznaju s definicijom naglasne norme te tko je određuje. Kada je riječ o vježbama, one se najčešće nadovezuju na tekstove iz spomenutog posebnog udžbenika pa tako prevladavaju usmene vježbe, odnosno vježbe čitanja, a učenici trebaju prije svega paziti na pravila izgovor samoglasnika te pravilno naglašavanje. Kada su u pitanju pisane vježbe, učenici najčešće trebaju označiti naglaske u riječima kada je u zagradama naveden tip naglasne paradigme, a posebna se pažnja posvećuje padežnim oblicima u kojima se najčešće griješi, odnosno N (ž. r.) I, L jd. i A mn., a isto se navode načini kako se mogu provjeriti naglasci pojedinih oblika riječi, odnosno prema kojim padežnim oblicima može se odrediti tip naglasne paradigme, prema kojim glagolskim oblicima ili sufiksima može se odrediti naglasak infinitiva, kako su povezani naglasak pridjeva i priloga i slično. Analizirajući vježbe u radnim bilježnicama, može se zaključiti kako one nadopunjuju vježbe u udžbeniku pa tako učenici trebaju, primjerice označiti naglascima cijeli tekst ili odabrati nekoliko riječi iz teksta, deklinirati ih i označiti naglascima svaki padežni oblik, popuniti tablice kada je riječ o naglašavanju glagola ili participa, a kada se radi o naglasnoj normi, učenici se upoznaju s pojedinim odredbama Nacionalnog vijeća za litavski jezik⁴⁴ i iznose svoja mišljenja o preporukama naglasne norme i naglasne varijante određenih riječi. Naposljetku valja reći da u ovim udžbenicima nema slika pa se stekne dojam kako se gradivo iznosi suhoparno, samo tekstom i tablicama, a struktura je nastavnih cjelina staromodna, prema principu „gradivo + vježbe“ pa se mogu postaviti pitanja je li takav način pristupa dosta složenom gradivu učinkovit i potiče li takav pristup akcentuaciji usvajanju toga gradiva?

Pristup se akcentuaciji u udžbenicima „Lietuvių kalba 9“ / „Lietuvių kalba 10“ – „Litavski jezik 9“ / „Litavski jezik 10“ (autori: Audronė Razmantienė, Vida Marcišauskaitė, Jurgita Petrauskaitė, Asta Leskauskaitė) ne razlikuje previše od onoga u prije analiziranim udžbenicima, no razlikuje se struktura nastavnih cjelina. U udžbeniku za 9. razred posebna se

---

⁴⁴ Napomena: Nacionalno vijeće za litavski jezik – ustanova Republike Litve koja nadzire jezične procese, provodi jezičnu politiku, sudjeluje u procesima stvaranja jezičnih normi i donosi odluke o jezičnim normama.

pažnja posvećuje razlikovanju intonacije (jedna nastavna cjelina), naglašavanju imenskih riječi (dvije nastavne cjeline), naglasnim pogreškama i pravilnom naglašavanju (dvije nastavne cjeline), a cjelina „Naglasci“ završava ponavljanjem i utvrđivanjem stečenog znanja. Budući da se u 10. razredu naglasak stavlja na naglašavanju glagola i glagolskih oblika, u udžbeniku se za 10. razred obrađuje naglašavanje osnovnih glagolskih oblika, odnosno infinitiva, prezenta 3. l. i prefekta 3. l.⁴⁵ (jedna nastavna cjelina), naglašavanje participa i prefigiranih glagola (dvije nastavne cjeline), naglašavanje nepromjenjivih vrsta riječi (jedna nastavna cjelina), naglasne pogreške i pravilno naglašavanje (jedna nastavna cjelina), a cjelinu „Naglasci“ završava ponavljanje i utvrđivanje stečenog znanja. Ovi udžbenici razlikuju se od udžbenika „Gdje je jezik, tu je dom“ ,prije svega, strukturom nastavne cjeline i slikovitošću. Na početku se svake nastavne cjeline izdvajaju glavni ciljevi i zadaci pa su na takav način učenici upoznati s onime što će raditi na nastavi i što bi trebali naučiti. Nakon toga se iznosi gradivo koje prate brojne vježbe, a svaka se nastavna cjelina završava ponavljanjem, odnosno nekom vježbom ili samoocjenjivanjem pa se odgovori uspoređuju s odgovorima prijatelja u razredu, a profesor daje upute za daljnji rad kako bi učenici usavršili znanja koja već posjeduju ili za dodatne vježbe kako bi učenici brže usvojili dijelove gradiva koji im stvaraju poteškoće. Kako bi se podigla svijest o potrebi i važnosti pravilnog naglašavanja, u udžbeniku za 9. razred u sklopu nastavne cjeline posvećene ponavljanju i utvrđivanju znanja nalazi se pet kratkih tekstova-komentara koji su preuzeti s jednog litavskog internetskog foruma što znači da su napisani živim jezikom, izražajno bliskom načinu komuniciranja na internetu, a i načina komuniciranja s vršnjacima. U tim kratkim tekstovima osobe iznose svoja mišljenja u vezi s naglašavanjem imena, a posebno ženskih imena koja se najčešće naglašavaju na zadnjem slogu koji je ujedno i kratak. Tim se kratkim tekstovima pokušava potaknuti rasprava pa se pretpostavlja da bi se moglo raspravljati o naglašavanju imena, odnosno trebaju li se imena naglašavati u skladu s naglasnim pravilima litavskoga jezika ili trebaju li se imena naglašavati tako kako ih naglašavaju same osobe? Prije svega, učenici trebaju proučiti navedene tekstove i odrediti argumente koje koriste te osobe, jesu li oni objektivni ili subjektivni, jesu li te osobe u pravu i s kojim se osobama slažu sami učenici. Budući da u današnje vrijeme internet može poslužiti za pronalaženje inovativnih rješenja za razne didaktičke vježbe, takvi se zadaci i pristupi važnim jezičnim temama mogu ocijeniti vrlo pozitivno jer razbiju monotoniju u nastavi, potiču kreativnost učenika i potiče učenike na razvijanje kritičkog mišljenja i argumentiranu obranu svoga mišljenja. Budući da se u mnogim govorima litavskoga jezika

---

⁴⁵ Napomena: Budući da se u litavskome su jeziku oblici 3. l. jd. i mn. kako u prezentu, tako i u perfektu poklapaju, nema potrebe precizirati, radi li se o 3. l. jd. ili mn.

naglasni sustav razlikuje od naglasnog sustava standardnog jezika, u udžbeniku za 10. razred prikazan je zemljovid Litve u kojemu je označeno u kojim se dijelovima zemlje naglasak sa zadnjeg sloga pomiče uvijek, povremeno ili nikad pa učenici trebaju analizirati dotični zemljovid i riješiti nekoliko zadataka: 1. prisjetiti se narječja litavskih jezika, 2. u kojim se dijelovima Litve naglasak sa zadnjeg sloga ne pomiče, 3. gdje i kako se pomiče naglasak u pojedinim dijelovima Litve?, 4. imaš li poteškoća u komuniciranju na standardnom jeziku s obzirom na tvoj mjesni govor? Kada je riječ o vježbama u udžbenicima i radnim bilježnicama, one su povezane s temama koje se obrađuju, a kako je već prije ustanovljeno, u vježbama se povezuje tradicionalni pristup vježbi kao sredstvu koje pomaže usvojiti gradivo. Autori pokušavaju unijeti u proces usvajanja i određene inovacije koje proizlaze iz današnjih društvenih i znanstvenih prilika, no bez obzira na sve, te vježbe i dalje imaju svrhu podizanja svijesti o potrebi i važnosti pravilnog naglašavanja te razvijaju ljubav prema materinskom jeziku.

5. Pristup akcentuaciji u jezičnim priručnicima

5.1. Pristup akcentuaciji u jezičnim priručnicima za hrvatski jezik

Dogodi se da nakon što se obradi nastavna cjelina, učenicima ostaju nejasni pojedini dijelovi gradiva. Neki su učenici hrabriji i ne boje se pitati ako nešto nije jasno, no jedan dio učenika ili boji se pitati kako ih kolege u razredu ne bi ismijali zbog njihova neznanja ili pak misle da im je sve jasno, no na kraju se ispostavi da je njihovo mišljenje o sebi pogrešno. Bez obzira o kojim se učenicima radi – ili o onima kojima je sve jasno ili o onima kojima nešto nije jasno, odgovore na svoja pitanja oni mogu pronaći u gramatikama hrvatskoga jezika namijenjenima posebno za osnovno i posebno za srednje obrazovanje. Stoga će se u ovome dijelu analizirati sljedeće gramatike: „Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje“ Stjepka Težaka i Stjepana Babića, „Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta“ Josipa Silića i Ive Pranjkovića te „Školska gramatika hrvatskoga jezika“ Sande Ham.

Kao što je vidljivo iz naziva, „Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje“ S. Težaka i S. Babića namijenjena je prije svega učenicima osnovnih škola. Kada je riječ o naglasnom sustavu, njemu je posvećena cjelina „Naglašeni i nenaglašeni slogovi“. Sam je naziv cjeline pomalo zbunjujuć jer se iz njega ne vidi što se točno u njoj obrađuje, odnosno ta je cjelina podijeljena na manje dijelove (ima ih osam), no ti dijelovi

nemaju svoj podnaziv, npr. *naglašeni i nenaglašeni slog, vrste naglasaka u hrvatskome jeziku, pravila raspodjele naglasaka* i slično. U prvome se dijelu cjeline pojašnjava pojam *naglasak* pa se uz primjere daju definicije koje su ujedno i uokvirene što vjerojatno znači da bi na njih korisnik priručnika treba obratiti posebnu pažnju ili čak zapamtiti. Tako je u prvome dijelu istaknuto da je slog najmanja izgovorna cjelina, a riječ ima toliko slogova koliko je u njoj samoglasnika. U drugome se dijelu cjeline radi o razlici između kratkih i dugih slogova, a istaknuta je definicija *naglasak* koji se prepoznaje prema isticanju sloga jačinom i visinom glasa. Sljedeća se dva djela cjeline odnosi na naglasni sustav hrvatskoga jezika: istaknuto je kako se prema dužini i intonaciji u hrvatskome književnom jeziku razlikuju četiri naglasak: kratkosilazni, kratkouzlazni, dugosilazni i dugouzlazni, a uz svaki od njih navedeni su i primjeri. U ovome se dijelu također pojašnjava pojam *nenaglašena dužina* te se navode gramatički oblici koji uz naglasak imaju i nenaglašenu dužinu, od koji najvažniji su: a) G jd. ženskoga roda, I jd. ženskoga roda i G mn. svih rodova; b) određeni oblik pridjeva; c) prezent, a usto se također navodi kako nenaglašenu dužinu imaju i mnoge druge riječi u različitim položajima. Peti se dio cjeline odnosi na pojmove *izgovorna cjelina, naglasnice, nenaglasnice, prednaglasnice, zanaglasnice* pa su istaknute definicije spomenutih pojmova koje su popraćene i primjerima. U šestome se dijelu cjeline posebna pažnja posvećuje osnovnim pravilima hrvatskoga književnog naglašavanja, a svako je od njih popraćeno primjerima. Kao osnovna pravila hrvatskoga književnog naglašavanja ističu se sljedeća pravila: a) Osim nenaglasnica svaka je riječ naglašena. Jedna riječ u pravilu ima jedan naglasak. Iznimno neke složene riječi imaju i po dva naglasak; b) Jednosložne riječi mogu imati samo silazne naglaske; c) Višesložne riječi mogu imati na prvom slogu bilo koji naglasak; d) Na srednjem slogovima višesložnih riječi mogu biti samo uzlazni naglasci; e) Na posljednjem slogu u pravilu ne može biti naglasak; f) Silazni se naglasci mogu prenositi na prednaglasnicu, a kad se prenose katkada se prenose kao kratkouzlazni, a katkad kao kratkosilazni; g) U promjenjivim riječima s promjenom oblika nerijetko se mijenja i naglasak; h) Katkad o naglasku i dužini ovisi značenje riječi. U usporedbi s prije analiziranim udžbenicima za 7. razred osnovne škole, popis osnovnih pravila raspodjele naglasaka u gramatici proširuje još trima pravilima od kojih se dva pravila spominju u gradivu vezanom uz prednaglasnice, odnosno u gradivu vezanom uz razlikovnu ulogu naglasak i dužine, a o promjeni naglasak uvjetovanom promjenom oblika promjenjive nema riječi ni u udžbenicima za 7. razred osnovne škole kao ni u udžbenicima za 1. razred srednje škole. Upravo o promjeni naglasak, odnosno mjestu i vrsti naglasak u riječi prema kojima se određuju naglasni tipovi radi se u zadnjemu dijelu cjeline „Naglašene i nenaglašene riječi“ pa su određeni

aspekti naglasnih tipova ujedno i oprimgjereni. Iako u *Nastavnom planu i programu za osnovnu školu* nije predviđeno da se učenici trebaju upoznati s naglasnim tipovima pa tako o tome nema riječi ni u udžbenicima, može se pozitivno ocijeniti činjenicu da autori gramatike nisu htjeli „prepisati“ tekst koji stoji u udžbenicima, nego na najbolji mogući način pojasniti gradivo koje se iznosi u udžbenicima, te ga proširiti dodatnim primjerima i aspektima naglasnoga sustava hrvatskoga jezika, a koji su jednako važni pri usvajanju književnog naglašavanja.

Za razliku od gramatike za osnovnu školu, u „Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta“ J. Silića i I. Pranjkovića naglasnom sustavu hrvatskog jezika posvećuje se manje pažnje što malo iznenađuje s obzirom na svrhu i korisnost ovoga jezičnog priručnika. S druge strane, ova gramatika proširuje gradivo koje je izneseno u udžbenicima za srednje škole stručnim pojmovima poput *morfonologija, toničke i atoničke riječi, razina rječnika, razina morfonologije*. Ova se gramatika od prije analizirane razlikuje, prije svega, pristupom naglasnim sustavu hrvatskoga jezika. Ističe se kako na razini rječnika naglasak služi kao razlikovno sredstvo razlikovanja riječi od riječi, a na razini morfonologije naglasak služi kao sredstvo razlikovanja oblika riječi od oblika riječi pa na istoj morfonološkoj razini i dužina ima razlikovnu moć. Netipičan je i pristup vrstama i bilježenju naglaska hrvatskoga standardnog jezika jer se navode ne samo klasični znakovi bilježenja naglaska nego i sljedeći način bilježenja naglaska: kratkosilazni 'a (npr. r'iba), dugosilazni 'ā (npr. s'ūša), kratkouzlazni a' (npr. no'ga), dugouzlazni ā' (npr. rū'ka). Iako se u rječnicima hrvatskoga jezika naglasak bilježi na klasičan način, učenicima se taj način bilježenja naglaska može činiti težim i nejasnim, a ovaj drugi način o kojemu nema riječi čak ni u udžbenicima za 1. razred gimnazija, učenicima se može učiniti inovativnijim i jasnijim. Izgovor naglaska, odnosno silazna i uzlazna intonacija pojašnjavaju se uz pomoć omjera intervala pa se tako razlika između sloga pod kratkosilaznim naglaskom i sloga pod dugosilaznim naglaskom može izraziti omjerom 2 : 3 (dvije dužine silaznoga intervala sloga pod kratkosilaznim naglaskom : tri dužine silaznoga intervala sloga pod dugosilaznim naglaskom). Prema tome razlika se između sloga pod kratkouzlaznim naglaskom sloga i sloga pod dugouzlaznim naglaskom može izraziti omjerom 1 : 2 (jedna dužina uzlaznoga intervala sloga pod kratkouzlaznim naglaskom : dvije dužine uzlaznoga intervala pod dugouzlaznim naglaskom). Kada je riječ o mjestu naglaska i dužine, navode se osnovna pravila raspodjele mjesta naglaska u hrvatskome standardnom jeziku. Kako u svim udžbenicima pa tako i u gramatikama ističe kako u klasičnome hrvatskom standardnom jeziku na zadnjem slogu u

riječi nema naglasaka. No, budući da se ovaj jezični priručnik svojim pristup razlikuje od drugih jezičnih priručnika, obraća se pažnja na činjenicu kako se u nekim područjima zapadnoštokavskih govora, koji su u osnovi hrvatskoga standardnog jezika, pojavljuju silazni naglasci i na ne prvome, pa onda na zadnjemu slogu, npr. *defèkt*, *subjèkt*, *kontinènt*. Autori gramatike napominju kako takve naglaske hrvatski standardni jezik, posebno njegov razgovorni stil, počinje primati kao pravilne. Kada je riječ o naglašenim i nenaglašenim riječima, u ovoj se gramatici taj dio naglasnoga sustava pojašnjava na klasičan način pa se daju definicije i primjeri naglašenih i nenaglašenih riječi te prednaglasnica i zanaglasnica. Također, uvode se novi nazivi koji se ne spominju u udžbenicima za 1. razred srednje škole, a to su: toničke i atoničke riječi te naslonjenice i prislonjenice. Naposljetku, može se reći kako Silićeva i Pranjkovićeva gramatika pruža netipičan i drugačiji pristup tome dijelu gradiva koji nije jednostavan, a uz spoznaje koje ona pruža, korisnik ovoga jezičnog priručnika može steći cjelovitu sliku o naglasnom sustavu hrvatskog standardnog jezika.

Pored onih dviju analiziranih gramatika namijenjenih osnovnoj te srednjoj školi, postoji još jedna gramatika također namijenjena školi, odnosno „Školska gramatika hrvatskoga jezika“ Sande Ham. Ova je gramatika, kao što stoji u *Predgovoru*, namijenjena kako učenicima osnovnih tako i učenicima srednjih škola.⁴⁶ Kada je riječ o pristupu naglasnom sustavu hrvatskoga jezika, on je klasičan i sličan onome u Težakovoj i Babićevoj gramatici. Međutim, cjelina je „Naglasci“ podijeljena na nekoliko dijelova pod sljedećim podnaslovima: *Što je naglasak?*, *Koliko je naglasaka u suvremenom hrvatskom književnom jeziku?*, *Može li naglasak razlikovati značenje riječi*, *Kako se naglasci raspoređuju u riječi?*, *Što je naglasnica, nenaglasnica i naglasna cjelina?*, *Što su zanaglasnice i prednaglasnice?*. Analizirajući pristup naglasnom sustavu hrvatskoga jezika u ovome jezičnom priručniku, prije svega pažnju privlače podnazivi koji su osmišljeni kao pitanja, a pojašnjenja su odgovori. Takav bi se način mogao protumačiti kao nastojanje da se gradivo što više približi korisniku gramatike, odnosno učeniku. Isto tako, podnaslovi se, kao pitanja, mogu povezati i sa svrhom bilo kojeg jezičnog priručnika: ako postoje jezična pitanja ili nedoumice, odgovori se mogu pronaći u gramatikama ili drugim jezičnim priručnicima. Prema tome, autoričina se zamisao da gramatika bude knjiga u kojoj se traže odgovori na jezična pitanja može ocijeniti vrlo pozitivno. Iako pojašnjenja u potpunosti slijede gradivo koje stoji u udžbenicima, odgovori na pitanja su kratki, jasni i popraćeni primjerima, a ono što je važno, ističe se podebljanim slovima. Pozitivno se može ocijeniti i shematski prikaz podjele zanaglasnica koje se dijele na:

---

⁴⁶ HAM, Sanda (2002) *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga. Str. V.

glagolske, zamjeničke i česticu *li* te prednaglasnica koje se dijele na: prijedloge, veznike i česticu *ne*. Međutim, takvih je shematskih prikaza u cjelini „Naglasci“ premalo jer uz pomoć shema pojašnjenja izgledaju preglednije i jasnije, a učenik ili korisnik ne mora naučiti definiciju napamet nego pomoću sheme može svojim riječima objasniti, primjerice, odnose između izgovorne jačine, dužine, tona kojim se ističe jedan slog u riječi i naglasaka ili odnos između naglasaka i značenja riječi. S druge pak strane, ova gramatika svojim sadržajem možda ne proširuje znanje koje se stječe u nastavi hrvatskoga jezika, no kratkim i jasnim odgovorima na konkretna pitanja pomaže usustaviti znanje koje se stječe u nastavi, a isto tako pomaže suzbiti strah ili otpor koji se mogu pojaviti prema naglascima kao jednom od težih dijelova gradiva hrvatskoga jezika.

5.2. Pristup akcentuaciji u jezičnim priručnicima za litavski jezik

Ovo je poglavlje prikladno započeti analizom jednog priručnika bez kojeg se ne može zamisliti proces usvajanja naglasnoga sustava litavskog jezika, a to je „Školski pravopisni i akcentuacijski rječnik litavskog jezika“ (lit. „Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas“) koji su sastavili autori Pranas Kniūkšta i Antanas Lyberis. Iako ga naslov definira kao rječnik, u njemu se uz pravopisni i akcentuacijski rječnik nalazi još nekoliko dijelova. Naime, u prvome se dijelu pojašnjavaju osnovna pravopisna načela litavskoga jezika, u drugome se dijelu daje pregled interpunkcije litavskog jezika, a treći je dio priručnika posvećen osnovnim načelima naglasnog sustava litavskog jezika. Drugim riječima, moglo bi se reći da je ovaj priručnik sažeta školska gramatika litavskog jezika. Odnosno, u njemu se nalazi jedan dio litavske gramatike koju učenici usvajaju tijekom školovanja. Kada je riječ o poglavlju posvećenom akcentuaciji, ono obuhvaća sljedeće teme: 1. *Pojam naglasaka*, 2. *Pojam intonacije*, 3. *Naglašavanje kratkih slogova*, 4. *Funkcija naglasaka i intonacije*, 5. *Pojam metatonije*, 6. *Naglašavanje predzadnjeg sloga*, 7. *Naglašavanje imenica*, 8. *Naglašavanje pridjeva*, 9. *Naglašavanje brojeva*, 10. *Naglašavanje zamjenica*, 11. *Naglašavanje glagola*, 12. *Naglašavanje priloga*, 13. *Naglašavanje prijedloga, veznika, uzvika, čestica i onomatopeja*. Kao što je prije spomenuto, priručnik sadržava pravopisni i akcentuacijski rječnik koji zbog složenosti pravopisa i akcentuacije litavskoga jezika pomaže kako učenicima tako i svim ostalim govornicima litavskoga jezika u trenucima kada se susreću s nedoumicama u pisanju ili izgovoru pojedinih riječi. Pored spomenutog se rječnika nalazi i kratak rječnik zemljopisnih naziva pojedinih država, gradova, planina, poluotoka i rijeka. Valja spomenuti da je kod riječi u rječniku, a i u rječniku zemljopisnih naziva, označen

naglasak pa je tako kod imenskih riječi, kao i kod zemljopisnih naziva, brojem označen tip naglasne paradigme, a kod glagola se uz infinitiv nalaze i oblici 3. l. prezenta i perfekta koji su također naglašeni. Iako nastavni plan i program predviđa cjeloviti pristup naglasnom sustavu litavskoga jezika, pristup njemu u osnovnoškolskim udžbenicima i radnim bilježnicama velikim dijelom ovisi o autorima i njihovoj procjeni važnijih i manje važnih spoznaja o naglasnom sustavu litavskog jezika. Prema tome, ovaj priručnik nije samo pravopisni i akcentuacijski rječnik, nego i priručnik za bolje shvaćanje naglasnih načela jer se uz brojne primjere navode i prefiksi ili sufiksi o kojima ovisi naglasak riječi što pomaže učenicima produbiti ili usustaviti već stečeno znanje.

Priručnik „Pravila litavskoga jezika“ (lit. „Lietuvių kalbos taisyklės“) kojemu je autor Benjaminas Kondratas mogao bi se smatrati i praktičnom gramatikom litavskog jezika. On je podijeljen na tri djela: 1. *Fonetika i morfologija*, 2. *Sintaksa i interpunkcija*, 3. *Jezična kultura*. Kada je riječ o naglascima, očekivalo bi se da se oni obrađuju u sklopu poglavlja posvećenog fonetici, no naglasni se sustav litavskoga jezika obrađuje u sklopu jezične kulture. Na početku poglavlja „Jezična kultura“ nalazi se pojašnjenje samoga pojma. Budući da se pod jezičnom kulturom, u širem smislu uz ostale norme, podrazumijeva i naglasna norma, nimalo ne iznenađuje taj autorov postupak i pristup naglasnome sustavu litavskoga jezika kao jednoj od normā litavskog jezika. U ovome se priručniku naglascima pristupa na malo drugačiji način od prije analiziranoga. Naime, na početku se pojašnjavaju pojmovi naglasaka, naglašenoga sloga te intonacije, zatim se obrađuju osnovna načela naglašavanja u litavskome jeziku. Odnosno, načini na koje se naglašavaju prefiksi, korijeni, zadnji slogovi riječi kako i naglašavanje jednosložnih riječi. Kada je riječ o naglašavanju pojedinih vrsta riječi, posebno se pojašnjava naglašavanje imenica, pridjeva, brojeva, zamjenica, glagola i glagolskih pridjeva i priloga, kao i naglašavanje neimenskih riječi. Iako je ovaj priručnik također namijenjen učenicima osnovnih škola i služi svojoj osnovnoj svrsi, spoznaje se o naglascima u litavskome jeziku prezentiraju na vrlo suhoparan način, i to pomoću teksta. Bez obzira na to što je taj tekst strukturiran pomoću rednih brojeva, priručniku nedostaje tablica i shema koje bi pridonijele preglednosti i ubrzale pronalaženje potrebnih informacija.

U *Predgovoru* „Priručnika litavskoga jezika“ („Lietuvių kalbos žinynas“) koji je sastavio Pranas Kniūkšta, a u njegovoj je izradi sudjelovala skupina autora, piše kako je ovaj priručnik bio potreban zbog nekoliko razloga. Priručnik je, prije svega, nastao zbog toga što su spoznaje o litavskome jeziku i sve potrebne jezične informacije raspršene po udžbenicima, a nedostajao je priručnik u kojemu bi sve učenicima potrebne informacije bile na jednom mjestu kako bi učenici mogli pronaći odgovore na jezične nedoumice ili pak ponoviti

usvojeno gradivo. Nadalje, takav je priručnik bio potreban i zbog toga što iz načina na koji se pristupa jeziku u udžbenicima, nije lako pronaći povezanost između jezičnih pojava i promatrati ih u cjelini. Budući da je pri učenju bilo kojega jezika vrlo važna svijest o jeziku, priručnik pomaže učenicima analizirati i ocjenjivati jezične pojave, pomaže u shvaćanju njihove međusobne povezanosti kao i shvaćanju njihova mjesta u cjelokupnom sustavu litavskoga jezika.⁴⁷ Ovaj se priručnik zaista razlikuje od dvaju prije analiziranih priručnika jer obuhvaća deset cjelina, naime: 1. *Opća jezikoslovna pitanja*, 2. *Fonetika*, 3. *Morfologija*, 4. *Sintaksa*, 5. *Pravopis*, 6. *Interpunkcija*, 7. *Naglasci*, 8. *Najčešća jezična odstupanja*, 9. *Službeno dopisivanje*, 10. *Jezični bonton*. Iako je iz pojedinih naslova cjelina jasno koji se dio jezika u njima obrađuje, vrijedi pojasniti naslove onih cjelina koji mogu biti donekle nejasni. Naime, u cjelini *Opća jezikoslovna pitanja* ukratko se predstavlja sljedeće: jezikoslovlje i njegove grane, litavski jezik i njegov položaj među drugim jezicima, narječja litavskoga jezika, počeci pismenosti na litavskome jeziku, gramatike i rječnici litavskog jezika, najistaknutiji litavski jezikoslovci. Cjelina *Najčešća jezična odstupanja* drugim se riječima bavi jezičnom kulturom, odnosno odstupanjima od leksičke norme (nepravilna uporaba barbarizama i prevedenica ili semantičke pogreške), odstupanjima od tvorbene norme litavskoga jezika (nepravilna uporaba prefiksā i sufiksā), odstupanjima od sintaktičke norme (odstupanja u sročnosti prema padežima i prijedlozima) te drugim najčešćim odstupanjima od normā litavskoga standardnog jezika. U cjelini se *Službeno dopisivanje* naglasak stavlja na administrativni stil i obrasce raznih vrsta dopisivanja pa tako učenici mogu provjeriti kako treba pisati ugovor, punomoć, preporuku, životopis, molbu, pozivnicu, oglas i slično. U posljednjoj se cjelini pod nazivom *Jezični bonton* nalaze savjeti za pristojno jezično komuniciranje, odnosno kako se pristojno pozdraviti, čestitati, izraziti sućut, zahvalu, kako se pristojno obratiti prema nepoznatim osobama, kako raspravljati, kako pristojno obaviti telefonski razgovor te kako pisati pisma raznim adresatima. Kada je riječ o pristupu naglasnom sustavu litavskoga jezika, može se reći da se kombiniraju načini na koji se njemu pristupa u dvama prije analiziranim priručnicima. Naime, na početku se pojašnjavaju pojmovi naglasak, intonacija, naglašavanje kratkih slogova, funkcija naglaska i intonacije, pravilo naglašavanja zadnjeg sloga u riječi i njegove iznimke, pravilo naglašavanja predzadnjeg sloga u riječi. Nakon toga slijedi analiza naglašavanja prema vrstama riječi, odnosno naglasne karakteristike imenica, pridjeva, brojeva, zamjenica, glagola, priloga te prijedloga, veznika, uzvika i onomatopeja. Budući da se mnoge riječi u litavskome jeziku mogu naglašavati prema

---

⁴⁷ KNIŪKŠTA, Pranas (2003) *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa. Str. 12.

analogiji, katkad je dovoljno naučiti pojedine naglašene prefikse ili sufikse, određene osnovne riječi prema kojima se mogu provjeriti naglasci drugih riječi. Ovaj je priručnik za to vrlo prikladan jer svako pravilo prate mnogi primjeri, tablični i shematski prikazi što pridonosi preglednosti koja je vrlo važna u procesu usvajanja akcentuacijskih načela litavskoga jezika.

6. Zaključak

Budući da je naglasna norma dio normā standardnoga jezika, vrlo je važno da joj se posveti dovoljno pažnje tijekom osnovnog i srednjeg obrazovanja. Isto tako, vrlo je važno tijekom cijelog procesa obrazovanja osvještivati učenike o važnosti i potrebi pravilnog naglašavanja riječi jer je ono znak učenosti i jezičnoga bontona. Usto, pravilna uporaba jezika govori o osobi kao o svjesnom govorniku određenog jezika, a i samim time prikazuje se ljubav prema jeziku, osobito prema materinskom jeziku.

Kako je već bilo spomenuto, kako u nastavi hrvatskoga jezika, tako i nastavi litavskog jezika jedan je od glavnih ciljeva razviti ljubav prema hrvatskome i litavskom jeziku. Iako nastava obaju jezika u velikoj mjeri ovisi o nastavnikovoj maštovitosti, obrazovanju i odnosu prema svojoj struci, nastavni materijali poput udžbenik i radnih bilježnica također imaju važnu ulogu u procesu usvajanja raznih dijelova jezičnih normā, pa tako i naglasne norme. Iz poredbene analize cjelovitog pristupa akcentuaciji u hrvatskoj i litavskoj osnovnoj te srednjoj školi, mogu se uočiti mnoge razlike, i to počevši od smjernica nastavnih planova i programa preko nastavnih materijala sve do jezičnih priručnika. Međutim, te razlike nisu sigurno uvjetovane manjim ili većim učeničkim sposobnostima u objema državama, već načinom pristupa naglasnom sustavu u jezikoslovnoj tradiciji hrvatskoga te litavskog jezika koji se odražava i u poučavanju naglascima u osnovnoškolskom te srednjoškolskom obrazovanju. S druge strane, neke bi osobe obratile pažnju na jezičnu raznolikost unutar jednoga jezika koja je vrlo izražena u hrvatskome jeziku što dodatno otežava poučavanje normama standardnog jezika, dok je u litavskome jeziku ta raznolikost nešto manja pa je i poučavanje standardnomu jeziku nešto jednostavnije. No, takve tvrdnje mogu zvučati apsurdno jer nastavni planovi i programi definiraju predmete *hrvatski* ili *litavski jezik* kao najopsežnije predmete osnovnoškolskog ili srednjoškolskog obrazovanja, a nastava se tih dvaju jezika usko povezuje s nastavom svih ostalih predmeta jer se nastava ostvaruje hrvatskim, odnosno litavskim jezikom. Stoga, vrlo je važno na prikladan način pristupiti svim normativnim razinama obaju jezika u koje se svakako ubraja i naglasna norma, i to pomoću kvalitetno izrađenih nastavnih materijala i jezičnih priručnika pa tako suzbiti strah od jezika, ujedno i strah od naglasaka koji se mogu učenicima učiniti jednim od najtežih dijelova nastave hrvatskoga, odnosno litavskog jezika.

Provedena analiza pristupa naglascima u cjelokupnom poučavanju hrvatskom i litavskom jeziku pokazala je kako postoji vrlo mnogo prostora za unaprjeđenje toga pristupa

pa se na kraju može izraziti nada da će se on s vremenom proširiti ili poboljšati, a nastavni materijali i jezični priručnici postati još kvalitetniji, jasniji i pregledniji.

Literatura

Stručna literatura

1. BARIĆ, Eugenija i dr. (1997) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
2. DOBROVOLSKIS, Bronius i dr. (2003) *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa.
3. HAM, Sanda (2002) *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
4. KAPOVIĆ, Mate (2008) *Uvod u indoeuropsku lingvistiku. Pregled jezika i poredbena fonologija*. Zagreb: Matica Hrvatska.
5. KNIŪKŠTA, Pranas (2003) *Lietuvių kalbos žinynas*. Kaunas: Šviesa.
6. KNIŪKŠTA, Pranas, LYBERIS, Antanas (2007) *Mokomasis lietuvių kalbos rašybos ir kirčiavimo žodynas*. Kaunas: Šviesa.
7. KONDRATAS, Benjaminas (2003) *Lietuvių kalbos taisyklės. Mokinio knyga*. Vilnius: Presvika.
8. MUŠANOVIĆ, Marko, VASILJ, Mario, KOVAČEVIĆ, Sonja (2010) *Vježbe iz didaktike*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.
9. SILIĆ, Josip, PRANJKOVIĆ, Ivo (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
10. STUNDŽIA, Bonifacas (2009) *Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
11. TEŽAK, Stjepko, BABIĆ, Stjepan (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.
12. VUKUŠIĆ, Stjepan, i dr. (2007) *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Udžbenici i radne bilježnice

1. FERENČIĆ, Snježana i dr. (2009) *Hrvatski ja volim 7*. Zagreb: Profil.
2. LUGARIĆ, Zorica, DRUŽIJANIĆ, Ela (2009) *Riječi hrvatske 7*. Zagreb: Profil.
3. ČUBRIĆ, Marina (2005) *Učimo hrvatski jezik 1*. Zagreb: Školska knjiga.
4. ČUBRIĆ, Marina, KURTAK, Marica (2009) *Hrvatski jezik 1*. Zagreb: Školska knjiga.
5. DUJMOVIĆ-MARKUSI, Dragica (2003) *Fon-Fon 1*. Zagreb: Profil.
6. ROSANDIĆ, Dragutin (2003) *Hrvatski jezik i književnost 1*. Zagreb: Profil.
7. MARCIŠAUSKAITĖ, Vida i dr. (2011) *Žaidžiu žodžiu 5*. Kaunas: Šviesa.
8. MARCIŠAUSKAITĖ, Vida i dr. (2011) *Vėl žaidžiu žodžiu 6*. Kaunas: Šviesa.
9. SIRTAUTIENĖ, Jūratė i dr. (2010) *Lietuvių kalba 5*. Kaunas: Šviesa.
10. SIRTAUTIENĖ, Jūratė i dr. (2011) *Lietuvių kalba 6*. Kaunas: Šviesa.
11. MARCIŠAUSKAITĖ, Vida i dr. (2011) *Lietuvių kalba 7*. Kaunas: Šviesa.

12. MARCIŠAUSKAITĖ, Vida i dr. (2011) *Lietuvių kalba 8*. Kaunas: Šviesa.
13. PALUBINSKIENĖ, Elena, ČEPAITIENĖ, Giedrė (2008) *Lietuvių kalba 7*. Kaunas: Šviesa.
14. PALUBINSKIENĖ, Elena, ČEPAITIENĖ, Giedrė (2009) *Lietuvių kalba 8*. Kaunas: Šviesa.
15. KOŽENIAUSKIENĖ, Regina i dr. (2008) *Tėvynė – tai kalba 9*. Kaunas: Šviesa.
16. KOŽENIAUSKIENĖ, Regina i dr. (2011) *Tėvynė – tai kalba 10*. Kaunas: Šviesa.
17. RAZMANTIENĖ, Audronė i dr. (2011) *Lietuvių kalba 9*. Kaunas: Šviesa.
18. RAZMANTIENĖ, Audronė i dr. (2012) *Lietuvių kalba 10*. Kaunas: Šviesa.

Internetske stranice i dokumenti u elektroničkom obliku

1. Hrvatski sustav obrazovanja: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2194>,
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2197>, <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2239>,
pregled: 12.3.2013.
2. Litavski sustav obrazovanja:
http://www.lietuva.lt/en/education_sience/education/education_system, pregled 12.3.2013.
3. Nacionalni okvirni kurikulum: <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2685>, pregled
12.3.2013.
4. Nastavni plan i program za osnovnu školu:
<http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2197>, pregled: 12.3.2013.
5. Nastavni planovi za srednje škole i gimnazije:
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/gimnazije/obvezni/hrvatski.pdf, str. 152
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-3-3-3-3.pdf, str. 3
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-4-4-3-3.pdf, str. 15
http://dokumenti.ncvvo.hr/Nastavni_plan/strukovne/hrvatski-3.pdf, str. 27, pregled sviju
stranica: 12.3.2013.
6. Litavski nastavni planovi i programi:
http://www.smm.lt/ugdymas/docs/programos/1_pradinio%20ugdymo%20bendroji%20programa.pdf
http://www.upc.smm.lt/suzinokime/bp/2011/Kalbos_2_priedas.pdf
http://www.smm.lt/ugdymas/docs/programos/3_Kalbos.pdf, str. 463-524, pregled sviju
stranica: 12.3.2013.